Suomen Teatterit & Teatterikeskus:

AMMATTITEATTEREIDEN ESITYS KOSKIEN NÄYTTÄMÖTAITEEN RAHOITUSUUDISTUSTA

Marraskuu 2016

Sisällys

JOHDANTO JA KESKEISET EHDOTUKSET 1

1. Nykytilan kuvaus 6
1. Valtionosuusteatterit 6
2. Rahoituslain ulkopuoliset ammattiteatterit ja ammattiteatteriryhmät 7
3. Työryhmät, tuotanto- ja laskutusalustat ja festivaalit 7
4. Freelancerkenttä 8
5. Teatteritoimijoiden rahoitusrakenteet 8
6. VOS-järjestelmän ongelmat 9
7. Rahoituslain ulkopuolisen kentän ongelmat 11
8. Nykyisen VOS-järjestelmän kehittäminen 13

2. Uudistuksen pääperiaatteet ja ehdotuksia rahoitusjärjestelmän rakenteisiin liittyen 15
1a. Valtionosuusjärjestelmän uudistaminen nykyisen pohjalta 15
1b. Valtionosuusrahoituksen vahvistaminen tulevaisuudessa 20
2. Harkinnanvaraisen järjestelmän vakauttaminen 21
3. Uusi kolmas rahoitusporras uuden teatteritoiminnan kehittämiseen 24
4. Erityisavustukset rahoituslain ulkopuoliselle näyttämötaiteen kentälle 26
5. Mahdollinen kannustinjärjestelmä osana tulevaa valtionosuusalojen rahoitusjärjestelmää 26

3. Uudistusehdotuksia teatteritoimintaan liittyen 28
3.1 Lastenteattereiden toiminnan vaikuttavuuden turvaaminen 28
3.2 Tanssi- ja sirkustoimintaan liittyvät erityiskysymykset 30
3.3 Freelancereiden työllistymisen ja ammatinharjoittamisen edellytysten edistäminen 32
3.3a. Tuloverolain soveltaminen vierailevien taiteilijoiden matkustamiseen ja majoitukseen 33
3.3b. Kokeilu: rajattu taiteilijapalkkatyyppinen järjestelmä 35
3.5 Alan työehtojen kehittämiseen liittyvät kysymykset 37
3.6 Kiertuetoiminta ja kansainvälisen liikkuvuuden edistäminen 38

4. Mitä lisäpanostuksella näyttämötaiteen kehittämiseen saadaan? 40

LIITE 1: Näyttämötaiteen rahoitusrakenteen kehitystä kuvaavia tilastoja 41
LIITE 2: Vierailijatehtävät VOS-teattereissa 46
LIITE 3: Esimerkkilaskelmia liittyen toisen ja kolmannen rahoitusportaan kehittämiseen 48
LIITE 4: Yhteenveto valtionosuuden piirissä olevien lastenteattereiden tilanteessa tapahtuneista muutoksista 52
LIITE 5: Esimerkkilaskelmia valtionosuuden maksuperusteen korottamisen kustannuksista 56

JOHDANTO JA KESKEISET EHDOTUKSET

Suomen Teatterit ry ja Teatterikeskus ry edustavat jäsenistönsä kautta valtaosaa kotimaisesta vakiintuneesta ammattiteatterikentästä. Järjestöjen hallitukset ovat kevään 2016 aikana keskustelleet näyttämötaiteen kentän ja erityisesti sen nykyisten rahoitusjärjestelmien keskeisistä kehittämistarpeista. Keskustelun tuloksena tähän esitykseen on koottu alan kannalta keskeisimmät kehitysehdotukset. Esitys on ensimmäinen järjestöjen yhteistyössä laatima visio, joka koskettaa kentän kaikkia toimijatahoja suurista ammattiteattereista yksittäisiin freelancereihin. Esityksessä käytetyt näyttämötaiteen alaa koskevat luvut ja indikaattorit perustuvat pääosin Teatterin tiedotuskeskuksen julkaisemiin alan tilastoihin.

Järjestöt esittävät, että ammattiteatterikentän rahoitusuudistuksen valmistelun pohjaksi otetaan tämän kokonaisesityksen ehdotukset uudistuksen pääperiaatteiksi ja konkreettiset esitykset rahoitusjärjestelmän eri osa-alueilla. Toivomme, että niiden toteuttamiseksi ja kehittämiseksi jatketaan aktiivista yhteistyötä sekä opetus- ja kulttuuriministeriön että Taiteen edistämiskeskuksen kanssa myös tulevaisuudessa. Näyttämötaiteen kentän kehittäminen edellyttää sen tarkastelemista rahoitusjärjestelmien rajojen yli kokonaisuutena. Näyttämötaiteella tarkoitetaan tässä esityksessä laajasti teatteri-, tanssi- ja sirkustaiteen kenttää.

Esitys pyrkii uudistamaan alan rahoitusrakenteita huomioiden kentän monimuotoisuuden ja toimijoiden erilaiset tarpeet, sekä turvaamaan näyttämötaiteen vaikuttavuuden ja kehittymismahdollisuudet taidemuotona. Esityksen tavoitteena on lisäksi tukea toimijoiden yksilöllisyyttä ja erilaisia toimintatavoitteita. Ammattiteatteritoimijoiden erilaisuus palvelee erilaisia yleisöjä ja parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta. Rahoitusjärjestelmän tarkasteleminen ja kehittäminen kokonaisuudessaan tukee sekä näyttämötaiteen kehittymistä, että turvaa erilaisille kohderyhmille suunnatun taiteen laadun syvenemisen.

Tämän selvityksen keskeiset ehdotukset ovat seuraavat:

1) Nykyistä valtionosuusjärjestelmää kehitetään ja uudistetaan niin, että sen toimivat, monipuolisen ja laadukkaan kulttuuritarjonnan saatavuutta turvaavat elementit säilytetään. Rahoitusjärjestelmällä turvataan jatkossakin näyttämötaiteen alueellinen saatavuus koko maassa, riittävä teatteritarjonta kaikilla kotimaisilla kielillä ja sanattoman esitystaiteen kuten sirkuksen ja tanssin saatavuus. Järjestelmällä tuetaan kentän monimuotoisuutta ja kannustetaan toimijoita yksilölliseen kehittymiseen.

   Esitämme, että nykyisen valtionosuustoimijoiden verkon rahoituksen perusrakenne säilyy pääosin ennallaan. Valtionosuusrahoitusta täydentävän harkinnanvaraisen rahoituksen, kuten alueteatteri- ja kiertuetukien mahdollisen uudelleentarkastelun yhteydessä on varmistettava, että niillä turvattujen teatterikentän erityistukea tarvitsevien toimintojen jatkuvuus turvataan tulevaisuudessakin.

2) Laaditaan suunnitelma vuodesta 2012 lähtien toteutettujen toistuvien säästöjen vaikutusten korjaamiseksi ja näyttämötaiteen valtionosuusrahoituksen vahvistamiseksi julkisen talouden suotuisammassa kehitystilanteessa tulevaisuudessa. Suunnitelman toteuttamisajankohtana valtionosuuksien pohjana käytettävä laskenta saatetaan jälleen vastaamaan alojen todellista kustannuskehitystä, vastaavasti kuin tehtiin vuosina 2008–2010. Näin turvataan tehokkaimmin näyttämötaiteen saatavuutta, laatua ja alan taiteilijoiden työllisyyttä myös tulevaisuudessa.

3) Pohditaan vaihtoehtoiset tavat määritellä henkilötyövuosijakoon vaikuttavat perusteet niin, että järjestelmä mahdollistaa taloudellisen ja taiteellisen riskinoton nykyistä paremmin. Remonttien ja peruskorjausten yhteydessä mahdollistetaan henkilötyövuosimäärän jäädyttäminen useammaksi vuodeksi vähintään poikkeusaikaa edeltävälle tasolle.

4) Nostetaan muutama vakiintunut teatterin, tanssin tai sirkuksen toimija VOS-järjestelmän piiriin uudistuksen toteuttamisen yhteydessä. Näin vapautetaan jaettavaksi määrärahoja harkinnanvaraisen toiminta-avutuksen piirissä oleville muille toimijoille.

5) Taiteen edistämiskeskuksen toimivaltaa harkinnanvaraisten tukien jakajana koskevaa rahoituslainsäädäntöä muutetaan arvioinnin osalta niin, että osa nykyisistä harkinnanvaraisista tuista jäisi vuosittaisen harkinnan ulkopuolelle. Sen sijaan joukolle toimintansa vakiinnuttaneita ammattiteattereita tehtäisiin useampivuotisia rahoituspäätöksiä. Tällä uudella toisella rahoitusportaalla tuki jaettaisiin toimijoiden vakiintuneen toiminnan ja kehityksen perusteella, ja tukipäätökset voitaisiin tehdä ministeriössä. Tämä toisen portaan rahoitusjärjestelmä kirjattaisiin perusteiltaan ja toteuttamistavaltaan lakiin.

6) Tämä uusi toinen rahoitusporras on nimettävä uudelleen, koska se ei pääperiaatteeltaan ole enää harkinnanvaraista rahoitusta. Sen sijaan voitaisiin puhua esimerkiksi vakiintuneesta ryhmäkentästä.

7) Toisen portaan rahoitusjärjestelmän piirissä olevien teattereiden ja ryhmien toiminta-avustuksia korotetaan vastaamaan kustannustason nousua ja toimijakohtaista avustusten kehitystarvetta.

8) Perustetaan uusi kolmas rahoitusporras, jossa nykyisen tai perustettavan uuden teatteritoiminnan tukemiseksi tehdään vähintään 3- ja enintään 5-vuotisia rahoituspäätöksiä uuden tai kehittyvän ammattiteatteritoiminnan tukemiseksi. Kehittämisrahoitus perustuu harkintaan, jossa otetaan huomioon toiminnan kehitys, ja tuen saajat ovat tietoisia, että tukikauden päätteeksi on mahdollista, että tuki ei jatku. Paikkansa ja yleisönsä näyttämötaiteen kentässä löytävät vakiintuvat teatteritoimijat pyritään nostamaan vakiintuneen ryhmäkentän rahoitusportaan rahoituksen piiriin aina, kun siihen on mahdollisuus allokoida budjetissa riittävä lisäresurssi. Kehittämisrahoitusta voidaan myöntää myös useammaksi kaudeksi.

9) Uusi kolmannen portaan rahoitusjärjestelmä edellyttää muutoksia nykyiseen harkinnanvaraista teatterirahoitusta koskevaan lainsäädäntöön, sekä kannanottoa siihen, minkälaisella kehittymistä tukevalla prosessilla ja kenen toimesta harkinta tämän rahoituksen jakamisesta tehdään.

10) Uudistustyön yhteydessä selvitetään, onko edellytyksiä luoda selkeä ja valtion kulttuuripoliittisen ohjauksen näkökulmasta ketterä kannustinjärjestelmä. Harkitaan missä määrin uusi kannustinjärjestelmä on perusteiltaan sovellettavissa sekä valtionosuuskentän että vakiintuneen ryhmäkentän (ns. toinen rahoitusporras uudessa järjestelmässä) toiminnan kannustinjärjestelmänä.

11) Rahoitusuudistuksen yhteydessä vahvistetaan ja turvataan ammattimaisen lasten- ja nuortenteatterikentän asema niin, että lastenteattereille maksettavan valtionosuuden maksuperusteeksi vahvistetaan lakimuutoksella 60 % henkilötyövuoden hinnasta.

12) Uudistuksen yhteydessä on tarkasteltava myös lastenteatteritoimintaan kohdistettuja harkinnanvaraisia tukia osana lastenteatterikentän rahoituksen kokonaisuutta. Olennaista on saada kokonaisrahoitus perusteiltaan sellaiseksi, että se keskeyttää lastenteatterikentän toiminnan vaikuttavuuden negatiivisen kehityksen sekä vahvistaa kentän toimintaa ja teatteritarjontaa lapsille.

13) Tarkastellaan tanssin (ja mahdollisesti sirkuksen) VOS-kenttään kuuluvien ammattitoimijoiden kokonaisrahoitusta ja edellytyksiä korjata niiden rahoitusasemaa korottamalla henkilötyövuoden hintaperustetta. Selvitetään myös edellytyksiä kehittää näiden sektorien toimijoiden rahoitusmalleja, kannustimia yhteistyöhön, laatuun ja vaikuttavuuteen. Tanssin ja sirkuksen kannustimien ei tarvitse automaattisesti olla samoja, joita sovelletaan puheteatterin kenttään.

14) Selkeytetään tanssin aluekeskusten roolia ja avustuksien kokonaisuutta osana ammattitanssin kenttää, mm. siksi, että kunnan tai alueen vakiintuneet tanssiteatterit ja aluekeskus kilpailevat samoista avustuksista, ja mikäli tanssiteatteri saa avustusta aluekeskuksen kautta, se ei voi lukea avustuksella toteutuneen toiminnan kustannuksia henkilötyövuosiinsa. Sekava kokonaisuus ei palvele tanssin toimijakentän kehittämistä parhaalla mahdollisella tavalla.

15) Rahoitusjärjestelmän uudistamista koskevien esitysten yhteydessä annetaan tuloverolain 72 pykälän muotoilua ja soveltamista koskeva esitys, joka mahdollistaa vieraillevien taiteilijoiden matka- ja majoituskustannusten työllistymistä edistävän verokohtelun samankaltaisella järjestelmällä kuin ns. komennusmiehillä.

16) Perustetaan rahoitusuudistuksen yhteydessä Suomen Allianssi, jonka piiriin otetaan rahoitusuudistuksen yhteydessä parhaaksi harkitulla tavalla otos esittävän taiteen alojen taiteilijoita.

17) Pyritään neuvottelemaan Allianssi-järjestelmän rahoitusratkaisu niin, että järjestelmän aiheuttamat säästöt muissa yhteiskunnan tukijärjestelmissä tulevat huomioiduiksi ja ettei järjestelmän rahoitus tule kokonaisuudessaan kulttuurimäärärahoista.

18) Kohdistetaan esittävän taiteen alalle vähintään kahdeksi vuodeksi työllistämistukea. Sidotaan työllistämisraha alaa kehittäviin työllistämistoimenpiteisiin, joilla pyritään kokeilemaan uusia työsopimus- ja tuotantorakenteita. Tuki olisi harkinnanvaraista ja se jaettaisiin hakemusten perusteella kuten vuonna 2015. Tällä kertaa se olisi kuitenkin käytettävissä niin valtionosuusjärjestelmän piirissä kuin sen ulkopuolella olevien ammattiteattereiden työllistämiskustannuksiin laajemman työmarkkinavaikutuksen saavuttamiseksi.

19) Kotimaisen esitystoiminnan vierailu- ja kiertuetoiminnan edistämiseksi on selvitettävä vaihtoehtoiset tavat edistää esitysten elinkaarta ja maantieteellistä saavutettavuutta kehittäviä ratkaisuja (esim. tappiotakuu esitysvierailusta syntyvän taloudellisen tappion kattamiseen). On syytä tarkastella, toimivatko samanlaiset ratkaisut puheteatterin, tanssin, sirkuksen ja taidemusiikin kiertuetoimintaa edistävinä toimenpiteinä, vai onko syytä rakentaa erilaisia järjestelmiä eri taidemuodoille.

20) Kansainvälisen liikkuvuuden osalta uudistuksen yhteydessä on syytä käydä läpi nykyiset alan kulttuuriviennin tukimuodot ja arvioida Teatterin, Tanssin ja Sirkuksen Tiedotuskeskusten ehdotusten pohjalta, miltä osin näitä on syytä kehittää ja vahvistaa.

Kun valtionosuusalojen rahoitusjärjestelmää uudistetaan, keskeinen kysymys alan kehittämisen ja koko järjestelmän uudistamisen mielekkyyden kannalta on se, jaetaanko vain jo vuonna 2017 moneen kertaan leikattuja resursseja uudella tavalla vai kehitetäänkö uusia, kulttuurialojen toimintaa ja sen vaikuttavuutta eteenpäin vieviä rakenteita. Tilanteessa, jossa valtiontalouden kestävyysvaje ymmärrettävästi rajaa mahdollisuuksia tehdä suuria taloudellisia irtiottoja, riittäisi VOS-alojen rahoituksen palauttaminen vuoden 2011 tasolle jo huomattaviin avauksiin kentän toiminnan kehittämiseksi. Siksi esitämme, että viimeistään vuodesta 2020 alkaen valtionosuusaloille palautetaan vuosina 2012-2016 säästetyt 18 miljoonaa euroa, tarvittaessa portaittain.

Mikäli rahoituksen kehittäminen porrastetaan useammalle vuodelle, kuten tehtiin valtionosuusalojen indeksikorjausohjelmassa vuosina 2008-2010, on rahoitusuudistuksen toteuttamissuunnitelmassa syytä ottaa kantaa siihen, missä järjestyksessä nyt toteutettavat uudistukset ajetaan sisään. Suuri osa tässä kokonaisesityksessä ehdotetuista uusista rakenteista, kuten yllä esitetyt uudet korotetut valtionosuuden jakoperusteet, mahdollinen uusi kannustinjärjestelmä ja erilaiset taiteilijoiden työllistymispolitiikkaa tukevat toimenpiteet, kuten työllistämistukena kanavoidut työmarkkinakannustimet tai uuden Allianssi-järjestelmän kokeileminen, ovat kaikki luonteeltaan sellaisia uudistuksia, että ne on mahdollista käynnistää pienemmällä rahoitustasolla ja kasvattaa kunkin kulttuuripoliittista vaikuttavuutta portaittain.

Viime vuosina veikkausvoittovarojen merkitys valtionosuusalojen rahoittajana on korostunut suhteessa verovaroihin. Viimeisimmässä vahvistetussa valtion talousarviossa budjettimäärärahat teatteri- ja orkesterilain mukaisiin valtionosuuksiin ovat laskeneet kahdessa vuodessa lähes 5,3 miljoonaa euroa valtionosuuksiin allokoitujen veikkausvoittojen määrän säilyessä lähes ennallaan. Sama koskee näyttämötaiteen valtionosuusjärjestelmän ulkopuolisille toimijoille Veikkauksen tuella maksettuja tukimäärärahoja. Mikäli tilanne ei lähivuosina olennaisesti muutu, on veikkausvoittovarojen tulevalla kehityksellä olennainen merkitys pohdittaessa edellytyksiä valtionosuusalojen kehittämiselle lisärahoituksen tuella.

Veikkausvoittovarojen kehitys viime vuosina on ollut positiivinen. Veikkauksen tulos on kasvanut vuodesta 2012 kolmessa vuodessa yhteensä 7,4 prosenttia. Vuonna 2015 siirrettiin kolmessa vuodessa 37 miljoonalla eurolla kasvaneesta kokonaispotista peräti 21,5 miljoonaa euroa jakamattomiin voittovaroihin. Mikäli kotimaisen peliyhtiöfuusion myötä toivottavasti entisestään vahvistuva Veikkaus pystyy pitämään toimintansa tuloskehityksen positiivisena myös tulevina vuosina, on täysin realistista esittää, että osa jaettavissa olevasta lisätuotosta on allokoitavissa valtionosuusalojen rahoitusjärjestelmän kehittämisestä aiheutuviin lisäkustannuksiin. Tästä syystä, ja jäljempänä tarkemmin eritellyin perusteluin, esitämme näyttämötaiteen alalle niitä kehittämisehdotuksia, jotka tähän kokonaisesitykseen on ammattiteattereita edustavien järjestöjen toimesta koottu.

1. Nykytilan kuvaus

Suomalainen näyttämötaiteen kenttä (pois lukien kansalliset näyttämöt):

57 VOS-teatteria (440 näyttelijää, noin 34 ohjaajaa, 8 dramaturgia, 33 lavastajaa, 28 pukusuunnittelijaa, 16 valosuunnittelijaa, 15 äänisuunnittelijaa, 44 tanssitaiteilijaa), yht. 618 kiinnitettyä taiteilijaa

42 + 18 +11= 71 harkinnanvaraista tukea saavaa puhe- ja tanssiteatteria, sirkustaloa tai esittävän näyttämötaiteen ryhmää

94 +22 + 16 = 132 erityisavustuksilla tai säätiöiden avustuksilla toimivaa näyttämötaiteen ryhmää

Esitys- ja performanssi-taiteen ryhmät

Soveltavan teatterin ryhmät

Yksittäisten taiteilijoiden yritykset ja muut keikkatyöryhmät

Taiteilijaosuus-kunnat, laskutus- ja tuotantoalustat, kollektiivit

Opettajat, kouluttajat ja taiteen muut moniosaajat

1322 ammattiliittoihin kuuluvaa, työikäistä teatterin taiteilijafreelanceria (818 näyttelijää, noin 199 ohjaajaa, 43 dramaturgia, 76 lavastajaa, 64 pukusuunnittelijaa, 62 valosuunnittelijaa, 58 äänisuunnittelijaa, 2 videosuunnittelijaa),
510 tanssin taiteilijafreelanceria (398 freelancetanssitaiteilijaa ja 112 koreografia),
62 sirkustaitelijaa, joiden työsuhteiden laadusta ei ole tietoa
= 1894 esittävän näyttämötaiteen freelanceria

1. Valtionosuusteatterit

Valtionosuusteattereiden valtion tuki on vuonna 2016 lisäavustuksineen 55 084 019 euroa. Valtionosuusjärjestelmän piiriin kuuluu nykyisellään 57 ammattiteatteria, eikä määrä ole olennaisesti muuttunut koko järjestelmän olemassaolon eli runsaan 20 vuoden aikana. Järjestelmän piiriin on otettu harvenevassa rytmissä joitain uusia teattereita, kuitenkin niin, että alan kokonaishenkilötyövuosimäärää (2469 henkilötyövuotta) ei ole viimeisimpien nostojen yhteydessä kasvatettu.

Valtionosuuksista säädetään teatteri- ja orkesterilaissa 729/1992 sekä tarkemmin opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa laissa 1705/2009. Teatteri- ja orkesteritoimintaan myönnettävän valtionosuuden tavoitteena on tuottaa teatteri- ja orkesteripalveluja taiteellisista lähtökohdista ja edistää kulttuuripalveluiden

alueellista saatavuutta ja saavutettavuutta eri väestöryhmille. Rahoitus käyttökustannuksiin määräytyy laskennallisten perusteiden mukaisesti laitokselle vahvistetun laskennallisen henkilötyövuosien määrän ja laskennallista henkilötyövuotta kohden määrätyn yksikköhinnan perusteella.

2. Rahoituslain ulkopuoliset ammattiteatterit ja ammattiteatteriryhmät

Teatteri- ja orkesterilain ulkopuolella toimii runsas määrä erilaisia toimijoita, yhteisöjä ja taiteilijoita, joita kutsutaan usein yhteisnimityksellä ”vapaa kenttä”. Teatterin osalta vapaaseen kenttään kuitenkin kuuluvat vain erilaiset teatterin yhteisöt (ammattiteatterit, ammattiteatteriryhmät ja työryhmät). Näistä pieni osa saa valtion harkinnanvaraista toiminta-avustusta, osa projektikohtaisia avustuksia ja suurin osa elää joko täysin omarahoituksen turvin tai yksityisten säätiöiden avustusten varassa. Kuntien tuki rahoituslain ulkopuoliselle kentälle on pientä.

Rahoituslain ulkopuoliset ammattiteatterit ja ammattiteatteriryhmät sekä tanssin ja sirkuksen ryhmät ovat olleet jo pitkään heikosti resursoituja (vuonna 2016 teatteri 2,9 milj. euroa, tanssi 1,1 milj. euroa ja sirkus 520 000 euroa). Valtion harkinnanvarainen tuki ei ole kasvanut kustannusten mukana, ja suurta korjausliikettä teattereiden ja ryhmien jatkuvaan ahdinkoon ei ole tapahtunut. Myös toimijoiden määrä on kasvanut nopeasti ja yhä useampi toimija jakaa kapeana pysynyttä tukea. Yhä kiristyvä taloudellinen tilanne näkyy monella tavalla, joista esimerkkeinä voidaan mainita mm. talkootyön määrä, tilinpäätöksien alijäämäisyys, heikko työllistävyys, työvoiman nopea vaihtuvuus, vakinaisten työsuhteiden vähyys, työskentely apurahalla jne.

Teatterin tilastoinnin piiriin kuuluu vain osa rahoituslain ulkopuolisista teattereista ja teatteriryhmistä. Tilastot eivät myöskään sisällä soveltavan teatterin tai performanssi- ja esitystaiteen toimijoita. Siksi emme tässä yhteydessä voi tuoda esille näiden toimijoiden määrää. Tämä tilastoinnin ulkopuolella tapahtuva toiminta on kuitenkin merkittävä osa teatterin kokonaistoimintaa, ja niiden toimintamuodot ja -tavat kehittävät teatteritaidetta merkittävästi.

3. Työryhmät, tuotanto- ja laskutusalustat ja festivaalit

Näyttämötaiteen ammattitoimintaa tehdään myös valtionosuus- ja harkinnanvaraisen valtion rahoituksen ulkopuolella.

Tanssin ja sirkuksen työryhmistä vakiintuneimmat on tilastoitu. Teatterin työryhmien määrästä ja toiminnasta ei ole olemassa jaettavaa virallista tietoa, mutta osa niistä toimii pitkäjänteisesti. Työryhmien toimintaa rahoittavien säätiöiden ja Taiteen edistämiskeskuksen kohdeavustuksien päätöksistä voidaan kuitenkin päätellä, että esittävän taiteen työryhmiä on paljon ja että ne toimivat pääosin projektikohtaisesti.

Esittävän näyttämötaiteen työryhmät tuottavat ja tekevät esityksiä pääsääntöisesti tuotantoalustoille, festivaaleille ja yhteistuotantoina rahoituslain ulkopuolisen kentän muiden toimijoiden kanssa. Pieni osa vierailee VOS-teattereissa.

Teatterin, tanssin ja sirkuksen ryhmät ja työryhmät harjoittavat ja edistävät erityisesti kansainvälistä liikkuvuutta ja vierailutoimintaa. Esimerkiksi sirkuksen esitystoiminnasta yli puolet tapahtuu ulkomailla. Vuonna 2015 suomalaisten nykysirkusryhmien esityksiä nähtiin yli 30 maassa.

4. Freelancerkenttä

Esittävän taiteen freelancekentällä toimii paljon tekijöitä ja taiteilijoita, jotka toimivat myös muissa kuin taitelijatehtävissä. Siksi freelancereiden tarkkaa määrää ei tiedetä. Teatterikentällä esimerkiksi toimii noin 100–200 tekijää, jotka eivät kuulu edunvalvonnan piiriin sekä noin 400 muuta alan freelanceria. Kokonaisuudessaan teatterikentällä työskentelee vuosittain jo 2100 freelanceria. Sirkuksen kohdalla on myös huomioitava, että moni taiteilija asuu osittain tai kokonaan ulkomailla. Sirkuksen tiedotuskeskus arvioi sirkustaiteilijoiden kokonaisluvuksi tällä hetkellä n. 250. Tanssin talo ry:n vuoden 2015 heijastusvaikutusselvityksen mukaan tanssikenttään kuuluu tanssin ammattilaisten lisäksi noin 600 muuta tekijää eli kokonaisuudessaan alalla työskentelisi 1000 toimijaa.

Esittävän taiteen kentällä toimii noin 1900 ammattiliittoihin kuuluvaa, taiteilijatehtävissä toimivaa ammattilaista. Kun mukaan luetaan myös ei-taiteellisissa tehtävissä toimivat tanssin ammattilaiset, freelancereita on yhteensä noin 3350, jotka työllistyvät monin tavoin, esim. opetus- ja tuottajantehtävissä. Esimerkiksi teatterin freelancerit työllistyvät VOS-teattereiden ja vapaan kentän ohella television, radion ja median tehtävissä. Useimmilla on toinen ammatti, jonka kautta hankintaan varsinainen elanto.

Taiteilijaosuuskuntia ja kollektiiveja on vähän, mutta niiden tehtävä freelancertaiteilijoiden työskentelyolosuhteiden parantajana on merkittävä.

5. Teatteritoimijoiden rahoitusrakenteet

Valtion tuen osuus on keskimäärin 33 % VOS-teattereiden kaikista tuloista. Valtionosuusjärjestelmän ulkopuolisten ammattiteattereiden, tanssi- ja sirkusryhmien harkinnanvarainen tuki on 20-30 % kaikista tuloista. Muut toimijat voivat saada valtion kohdeapurahoja tai toimivat muiden tulolähteiden varassa. (Teatteritilastot 2015).

Kuntien avustukset VOS-teattereille vaihtelevat teatterikohtaisesti. Kunnat rahoittavat kuitenkin enemmän VOS-puheteattereiden toimintaa kuin rahoituslain ulkopuolisten teattereiden ja VOS-tanssiteattereiden toimintaa.

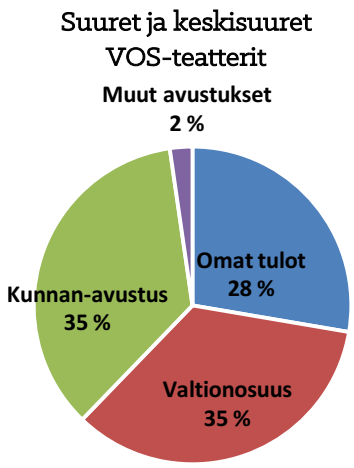

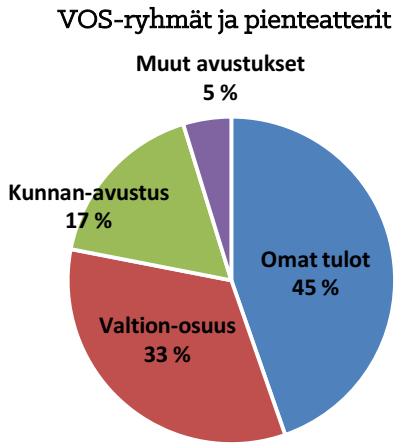

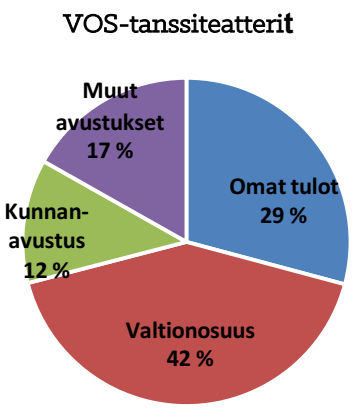

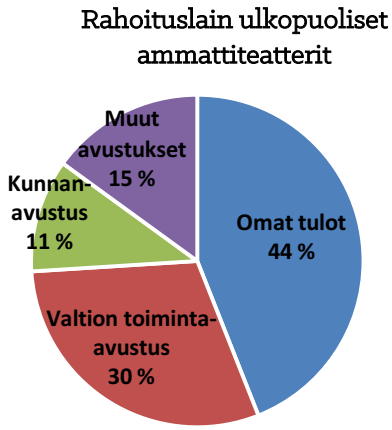

6. VOS-järjestelmän ongelmat

Vuonna 1993 voimaan astunut teatteri- ja orkesterilaki, jonka perusteella teattereille on myönnetty valtionosuutta, pohjautui seuraavaan lähtökohtaan:

”Valtionosuudet muodostavat järjestelmän, jolla pyritään takaamaan kuntien vastuulla olevien julkisten palvelujen tuotanto koko maassa niin, että kaikki kansalaiset voivat saada tietyn tasoiset peruspalvelut asuinpaikastaan riippumatta. Valtionosuudet toimivat kuntien tulojen tasaajana, ja ovat myös valtiolle mahdollisuus ohjata kuntien toimintaa. Valtionosuudet jaetaan karkeasti tehtäväkohtaisiin ja yleisiin. Kulttuurilaitoksille myönnettävät valtionosuudet ovat laskennallisilla perusteilla määriteltyjä tehtäväkohtaisia tukia, joiden lopullinen kohdentaminen on tuen saajan päätösvallassa. (Lehtonen ym. 2008, 9-11).”

(Vilja Ruokolainen: Valtionosuusteattereiden talouden ja toiminnan kehitys 1992-2010. Cuporen verkkojulkaisuja 13/2012;8)

Opetus- ja kulttuuriministeriö päättää ja maksaa kulttuurilaitoksille myönnetyt valtionosuudet. Niitä saavat kuntien lisäksi myös kuntayhtymät, yksityiset yhteisöt ja säätiöt. Valtionosuuksien lisäksi valtakunnallisesti tai alueellisesti merkittävät teatterit ja orkesterit voivat saada erityisistä perusteista johtuen harkinnanvaraista valtionavustusta. Lisäksi teatterit voivat hakea tukea erillisiin kehittämishankkeisiin.

Kahdenkymmenen vuoden aikana järjestelmän lähtökohta on kuitenkin osoittautunut monella tapaa haasteelliseksi:

- Vaikka se pyrkii huomioimaan erityisen teatteritoiminnan, se pohjautuu ajatukseen kunnallisista teattereista, joiden tehtävä on varmistaa teatteritaiteen monipuolinen tarjonta omalla toimialueellaan.

- Erikoistuneeseen osaamiseen ja tiettyyn teatterigenreen keskittyneet teatterit tuottavat palveluja usein hiukan eri lähtökohdista kuin pääosin teatteritalon omille näyttämöille ohjelmistonsa vuosittain suunnitteleva kaupunginteatteri. Osa teattereista toimii myös kansainvälisesti, jolloin valtakunnallinen tai alueellinen toiminta on vähäistä. Kuitenkin kaikkeen teatteritoimintaan sovelletaan lähtökohtaisesti samaa laskentaa.

- Järjestelmä olettaa kuntien tukevan teatteritoimintaa saadun valtiontuen mukaisesti ja tukevan teattereiden kehitystä, mutta se ei käytännössä pysty vaikuttamaan itsenäisesti rahoitusosuudestaan ja sen kehityksestä päättävien kuntien harjoittamaan kulttuuripolitiikkaan.

- Valtionosuusteatterit saavat tukea laskennallisten henkilötyövuosien perusteella, jotka eivät vastaa toteutuneita henkilötyövuosia, vaan järjestelmän rakenteellinen vaje on nykyään useita satoja henkilötyövuosia. Rakenteellisesti aliresursoitujen teattereiden toiminta ei pääse kehittymään niin, että se tukisi saavutettavuuden tai saatavuuden parantamista.

- Nykyisellään järjestelmä ei kannusta taiteellisten ja toiminnallisten riskien ottamiseen. Päinvastoin voidaan perustellusti esittää, että nykyinen järjestelmä maksimoi teatterin tekemisen olosuhteiden ja tapojen pysyvyyttä. Esimerkiksi vakituisen henkilökunnan keskipalkan nousu nostaa jakajaa, jolla vierailijoiden palkkasumma jaetaan eli käytännössä vähentää henkilötyövuosien määrää. Näin ollen esim. moniosaamisen lisääminen ja sen näkyminen korkeampana palkkana ei ole tukijärjestelmän näkökulmasta järkevää. Kun henkilötyövuodet perustuvat pääosin teatterin taloudellisesta suorituskyvystä riippuvaan henkilöstökustannusten kehitykseen, yksikin heikko toimintavuosi voi johtaa viiveellä henkilötyövuosien menetykseen. Nyt teatterit joutuvat jatkuvasti ”pelaamaan varman päälle” säilyttääkseen tuloksellaan taloudellisen vakauden. Tilapäisestikin yhtenä vuonna tehdyt säästötoimenpiteet johtavat pitkässä

juoksussa tukien laskuun. Kuitenkin menestyvään, kehittyvään ja erityisesti uutta kokeilevaan toimintaan liittyy vuosittainen tulojen ja tappioiden vaihtelu.

- Järjestelmä ei huomioi teattereiden erilaisia poikkeustilanteita. Ongelma koskee erityisesti teattereiden remontti- ja peruskorjaustilanteita. Niillä on voinut olla merkittävä tilapäinen vaikutus teatterin esitystoimintaan liittyviin henkilötyövuosiin, mikä on usein pienellä viiveellä johtanut henkilötyövuosien menetyksiin VOS-teattereiden keskinäisessä jaossa.

- Valtionosuusjärjestelmä ei huomioi valtion talouden leikkauksien aiheuttamia ja indeksikorotuksien jäädyttämisestä aiheutuvaa tulojen heikentymistä. Julkisen tuen pysyminen edellisien vuosien tasolla tarkoittaa käytännössä sitä, että teattereiden kustannusten kasvaessa tulovajetta paikkaamaan tarvitaan yhä enemmän muuta tuloa. Koska henkilöstökulut ovat teattereiden suurin kustannuserä, näistä kustannuksissa tulisi olla mahdollisuus ajoittain säästää. Näin ei kuitenkaan voida toimia menettämättä henkilötyövuosia. Edellä kuvattu yhtälö kaventaa huomattavasti teattereiden mahdollisuuksia tehdä joustavia ratkaisuja mm. muutostilanteissa tai talouden tasapainottamiseksi.

- Järjestelmä nojaa vanhoihin henkilötyövuosipäätöksiin ja huomioi harvoin toiminnassa tapahtuvia positiivisia muutoksia, kuten toiminnan kasvua. Taloudellinen menestys johtaa harvoin henkilötyövuosien lisääntymiseen. Tiivistäen voidaan todeta, että henkilötyövuosia voi menettää nopeasti, mutta saada takaisin vain huomattavan hitaasti, jolloin järjestelmän kannustimet toiminnan laajentamiseen ovat pikemminkin negatiiviset. Tämä heikentää järjestelmän kannustavuutta.

- Järjestelmän piiriin on siis nostettu uusia puheteattereita hyvin harvakseltaan, viimeksi vuonna 2010 (Tampereen Komediateatteri), ja sitä ennen vuonna 1998 (Komediateatteri Arena, nyk. Suomen Komediateatteri). Kuitenkin monet rahoituslain ulkopuoliset näyttämötaiteen toimijat ovat vakiinnuttaneet asemansa ammattitoimijoina, ja olisivat voineet täyttää kriteerit järjestelmän piiriin pääsemiseksi. Muun muassa toiminnan tuottavuuden myötä toteutunut harkinnanvaraisten tukien leikkaaminen on heikentänyt niiden kykyä täyttää VOS-kriteerit. Ainoat VOS-rahoituksen piiristä poistuneet teatterit ovat olleet lastenteattereita, joiden toiminta on joko lakannut konkurssin kautta tai fuusioitunut toisen ammattiteatterin yhteyteen.

7. Rahoituslain ulkopuolisen kentän ongelmat

VOS-järjestelmän ongelmat toistuvat ja heijastuvat myös rahoituslain ulkopuolisella kentällä. VOS-järjestelmän sulkeutuneisuus on osaltaan johtanut harkinnanvaraisella toiminta-avustuksella toimivien teattereiden määrän kasvuun, ja yhä useampi uusi toimija jakaa tukien pottia, joka ei ole kasvanut kentän kehitystä vastaavassa suhteessa. Vaihtuvuus on ollut riittämätöntä myös tässä rahoitusportaassa: asemansa vakiinnuttaneet ammattiteatterit eivät ole siirtyneet VOS-järjestelmään, ja vain pieni osa harkinnanvaraiselle tuelle nousseista teattereista on poistunut

rahoituksen piiristä. Paine jakaa harkinnanvaraista toiminta-avustusta aina uusille ammattiteattereille ja -ryhmille on puolestaan heikentänyt jo pitempään toimineiden teattereiden ja ryhmien kehitystä ja toimintaresursseja. Avustukset eivät ole kasvaneet toiminnan kehityksen ja sen myötä kasvavien kustannuksien tahtiin.

Näyttämötaiteen työryhmille suunnattujen erityis- ja kohdeavustusten määrä on pysynyt jo pitkään samalla tasolla. Kokeellisen ja uutta kehittävän toiminnan rahoittaminen on kuitenkin tärkeää taiteen kehityksen turvaamiseksi. Siksi valtion harkinnanvaraista toiminta-avustusta on jaettu ja tulee jakaa myös sellaisille toimijoille, jotka eivät pyri säännölliseen teatteritoimintaan.

Kokonaan ilman jatkuvaa toiminta-avustusta toimivat sekä performanssi- ja esitystaiteen että soveltavan teatterin tekijät. Kuitenkin esimerkiksi soveltava teatteri on kehittynyt merkittäväksi osaksi suomalaista teatteritaidetta. Sen tuet ovat kaikki lyhytaikaisia ja projektiluonteisia, mikä heikentää toiminnan pitkäjänteisyyttä ja kehittymistä.

Rahoitusjärjestelmät tukevat heikosti yhteistuotantoja, kansainvälistä liikkuvuutta, kiertuetoimintaa, kehittämistyötä, residenssitoimintaa ja yleisötyötä.

Ammattiteattereiden ja ryhmien kyky työllistää taiteilijoita on viimeisen viiden vuoden aikana heikentynyt merkittävästi, mutta taiteilijakunnan lukumäärä teatterialalla on kasvanut. Alalla toimii alityöllistyneiden, alipalkattujen ja piilotyöttömien kasvava joukko. Rahoituslain ulkopuolisella teatterikentällä ei ole sellaista vankkaa rakennetta, joka takaisi toimeentulon taiteellisina työpaikkoina.

Alan taiteilijoille tarjoamat vierailutehtävät ovat vähentyneet erityisesti muutaman viime vuoden aikana: esimerkiksi vuodesta 2013 vuoteen 2014 vierailutehtävien määrä oli laskenut teatterin osalta 10–20 prosentilla ammatti-alasta riippuen. Vuonna 2014 näyttelijöille suunnattiin kysely, jossa heitä pyydettiin arvioimaan vuoden 2015 tilannetta. Tämän kyselyn pohjalta tilanteen arvioitiin huonontuneen edelleen, mikä vahvistui myös vuoden 2015 tilastoista, jotka osoittivat näyttelijöiden työllisyyden heikentyneen edelleen sekä vakituisten että tilapäisten työtehtävien osalta. Muissa taiteellisissa ammateissa nähtiin myös tilanteen osittaista paranemista tilapäisissä työtehtävissä vuoden 2014 kuopan jälkeen.

Kohtuullisen suuri osa freelancertaiteilijoiden työstä sijoittuu teatteri-, tanssi- ja sirkusyhteisöjen ulkopuolelle. Merkittävässä roolissa ovat etenkin audiovisuaalisen sektorin erilaiset työtehtävät sekä eri taidealojen opetus- ja muut tehtävät. Vaikka opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain tukea taiteilijoiden työllistymisen tukemiseen, avustusten vaikutukset eivät ole selkeästi näkyneet alan työllisyystilastoissa. Freelancertaiteilijoiden työn tunnistamiseen, tukemiseen ja toimintaolosuhteiden parantamiseen tarvittaisiin merkittävästi enemmän pysyviä tukitoimia ja rakenteita.

Valtionosuusjärjestelmän ulkopuolisen esittävän näyttämötaiteen kentän kehittämisessä on huomioitava, että sen toimijoilla on hyvin erilaisia kehitystavoitteita. Kaikki toimijat eivät halua VOS-järjestelmän piiriin tai saa apua

kiertuetoiminnan kehittämisestä. Toimijat ovat hyvin moninainen joukko sekä rakenteiltaan että toiminnaltaan, ja siksi pelkkä VOS-järjestelmän kehittäminen ei ratkaise kentän ongelmia. Kehityksen turvaamiseksi tarvitaan monimuotoista kehittämistukea ja kykyä jatkuvasti tarkastella kentän muutosta. Siksi myös valtionosuusjärjestelmän ulkopuolisen esittävän näyttämötaiteen kentän tutkimus- ja selvitystyöhön tulisi panostaa tulevaisuudessa huomattavasti enemmän.

8. Nykyisen VOS-järjestelmän kehittäminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti vuonna 2008 ns. Mutteriryhmän selvittämään valtionosuuksien käyttöä kunnissa. Työryhmä löysi kuntien väliltä eroja rahojen kohdentumisessa erityisesti täyskunnallisille teattereille. Mutterityöryhmä jatkoi työskentelyään vuonna 2010, jolloin ryhmälle annettiin lisäksi tehtäväksi etsiä mahdollisia tulosmittareita taidelaitosten arviointiin.

Ryhmän antamasta selvityksestä ilmenee, että VOS-järjestelmän piirissä olevien laitosten tilanne oli valtionosuuksien kohdentumisen osalta parempi kuin valtionosuusjärjestelmää käyttöön otettaessa vuonna 1993. Tilanteissa, joissa valtion rahoituksen osuus on kasvanut voimakkaammin, kunnat ovat pahimmillaan leikanneet omia tukiaan VOS-toimijoille jopa valtionosuuden kasvua enemmän. Tehdyn kyselyn perusteella kuntien rahoitus kulttuurilaitoksille oli kuitenkin keskimäärin hieman kasvanut, mutta tilanne kuntien ja taiteen alojen välillä vaihteli tältä osin suuresti.

Toimeksiantonsa mukaan Mutteri-työryhmä pohti keinoja arvioida taidelaitosten tuloksellisuutta ja keinoja mahdollisen valtionosuusjärjestelmään liittyvän kannustinjärjestelmän toteuttamiseksi. Vaihtoehtoina harkittiin valtionosuudesta laskettavaa kannustinosaa, harkinnanvaraisen kehittämisavustuksen muuttamista kannustavuusmittareiden tulosten perusteella jaettavaksi lisäavustukseksi, uuden harkinnanvaraisen valtionavustuksen luomista tai erillisen laatupalkinnon perustamista. OKM pyysi Tuomas Auviselta selvityksen erilaisten tulosmittareiden käytöstä muualla Euroopassa työryhmän työskentelyn tueksi. Vaikka esimerkkejä onnistuneista mittarijärjestelmistä ei selvityksen mukaan Euroopasta löytynyt, työryhmä katsoi valtionosuudesta laskettavan kannustinosan olevan toimivin tapa toteuttaa kannustinjärjestelmä. Taiteellista sisältöä ei tällaisessa mallissa pyritä määrittelemään. Sen sijaan työryhmä esitti selvitettäväksi, onko järjestelmän kannustavuuden lisäämiseksi mahdollista kehittää kaikkia valtionosuuslaitoksia tasavertaisesti kohteleva, muunlaisiin objektiivisiin kriteereihin nojaava arviointimenetelmä ja luoda siihen liittyvät indikaattorit tai mittarit, joiden perusteella kohdennettaisiin jatkossa osa museoiden, teattereiden ja orkestereiden valtionosuuksista.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on selvittänyt edellytyksiä luoda toiminnan tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden perusteella toimiva kannustinjärjestelmä (ks. Museoiden, teattereiden ja orkestereiden valtionosuusjärjestelmän kehittäminen, OKM 2013:11). Tämän valmistelun perusteella luotiin mittaristo, jonka pohjalta on tehty useana vuonna koelaskenta sen vaikutuksista toteutuviin valtionosuuksiin. Kokeiltua järjestelmää on pidetty alalla yleisesti

vaikeatajuisena ja epätasa-arvoisena. Siksi on perusteltua syytä olettaa, että koelaskennan pohjana käytetyn mittaristomallin valtionosuusalojen toimintaa ohjaava kulttuuripoliittinen vaikutus jäisi vähäiseksi.

Järjestelmää varten toimijoilta kerättiin tietoja vuosina 2012-2014. Järjestelmän ongelmat olivat mm. seuraavia:

- Kannustavuus tuskin olisi lisännyt vaikuttavuutta.
- Se ei huomioinut museoiden, teattereiden ja orkestereiden erilaisia tehtäviä.
- Järjestelmä ei ollut riittävän selkeä ja ymmärrettävä.
- Se ei tukenut laadun kehittämistä.
- Indikaattorit ja mittarit olivat ristiriidassa käytäntöjen kanssa ja epätasa-arvoisia suurelle osalle toimijoista.
- Järjestelmä ei pystynyt huomioimaan kentän toiminnan moninaisuutta ja toimijoiden erilaisia rakenteita

Ensimmäisestä epäonnistuneesta yrityksestä huolimatta valtionosuusjärjestelmän kehittäminen on saanut myös teatteri-, tanssi- ja sirkuskenttien kannatuksen. Osaltaan siihen on vaikuttanut näyttämötaiteen kentän kokonaistilanteen seisahtuneisuus: rahoituslain ulkopuolinen kenttä on viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvanut rajusti ja erilaisten taidemuotojen kirjo lisääntynyt, mutta vakituista tukea saavan näyttämötaiteen piirissä tämä kehitys on näkynyt niukasti. Resurssit ovat kehittyneet hitaasti ja mahdollisuudet ottaa uusia toimijoita valtionosuusjärjestelmän tai edes tuntuvammalla rahoitusosuudella harkinnanvaraisten teatteritukien piiriin ovat olleet rajalliset.

2. Uudistuksen pääperiaatteet ja ehdotuksia rahoitusjärjestelmän rakenteisiin liittyen

1a. Valtionosuusjärjestelmän uudistaminen nykyisen pohjalta

Mikäli rahoitusuudistuksen yhteydessä katsotaan tarpeelliseksi harkita valtionosuusjärjestelmän perusteiden uudelleentarkastelua, on hyvä pitää mukana keskustelussa ne keskeiset tavoitteet, joita edistämään nykyinen järjestelmä on perustettu. Valtionosuuksin tuetut kulttuuritoimijat tuottavat laajalla maantieteellisellä alueella korkealaatuisia kulttuuripalveluita, jotka ovat hintatasoltaan saavutettavia pääosin kaikille yhteiskunnan tuloluokille. Järjestelmä edistää tehokkaasti kulttuurin ja taiteen alueellista saatavuutta ja saavutettavuutta koko maassa.

Värikkäässä kulttuurikeskustelussa törmää toisinaan arvioihin siitä, että valtionosuusteattereiden, tai "laitosten", tukeminen ei vie näyttämötaidetta taidemuotona tehokkaasti eteenpäin. Kritiikin keskeisinä argumentteina usein todetaan, että

1) valtionosuuksilla tuetaan seiniä, koska teatteritalojen kiinteistöjen ylläpitokustannukset ovat niin korkeat,
2) valtionosuuksilla tuetaan vakiintuneiden ammattiteattereiden valtavaksi paisunutta hallintoa ja tekniikkaa taiteilijoiden palkkaamisen kustannuksella,
3) VOS-teattereissa tuotetaan suurelta osin konservatiivia tai viihteellisiä esityksiä, ja
4) resursseja ei pyritä jakamaan suuremmalle toimijakentälle mahdollisimman monien taiteilijoiden tai ryhmien toiminnan näkyväksi tekemiseksi tai toiminnan mahdollistamiseksi.

Tällainen keskustelu on erittäin ymmärrettävää alalla, jossa rahoitusjärjestelmä on voimakkaasti kahtiajakautunut. Valtionosuusjärjestelmän resurssit riittävät tukemaan vain rajallisen määrän ammattiteattereita sellaisella taloudellisella panoksella, jonka turvin VOS-teatterit pystyvät maksamaan vähintään matalapalkka-alan työehtosopimusten mukaisia vähimmäispalkkoja. Kun valtaosa rahoituslain ulkopuolisen kentän toiminnasta täytyy tehdä apurahoin, alle minimipalkkojen tai välillä suorastaan talkootyönä, on varsin ymmärrettävää, että nykyistä järjestelmää kohtaan esitetään kritiikkiä. Näyttämötaiteen kentän jakautuminen kahteen voimakkaasti eri asemassa olevan rahoitusjärjestelmän piiriin aiheuttaa eriarvoisuutta, ja uusien toimijoiden nostaminen VOS-järjestelmän piiriin on ollut resurssien niukkuudesta johtuen harvinaista. Palkattoman talkootyön määrä on ollut riittämättömien harkinnanvaraisten tukien vuoksi suuri.

Tosiasia kuitenkin on, että valtionosuusjärjestelmän purkaminen sellaisenaan ei toisi kotimaiseen ammattiteatterikenttään lisää laatua, lisää työtä, lisää yleisöjä tai edes olennaisesti toisenlaista taidetta ilman kokonaisrahoituksen lisäystä. Edellä mainittuja VOS-järjestelmää koskevia väittämiä voidaan kommentoida ainakin seuraavasti:

1) Kotimainen ammattiteatterikenttä ei palvelisi yleisöjään yhtään paremmin, jos sillä olisi käytössään tarkoitukseen huonommin teknisesti soveltuvat ja vähemmän modernit tilat. Teatteritalojen ylläpitokustannusten kasvu on usein niiden omistajan eli teatterin toimintaa taloudellisesti tukevan kunnan kiinteistötoimeen liittyvä ratkaisu ja siksi kunnallispoliittinen kysymys. Ajan kanssa ja alueen yleisöpohjan kehittyessä voi syntyä tilanteita, joissa teatterille aikanaan rakennetut salit voivat olla tarkoitukseensa kapasiteetiltaan ali- tai ylimitoitettuja. Tähän teatterin itsensä on erinomaisen vaikeaa vaikuttaa, mutta seikkaan voidaan pyrkiä kiinnittämään huomiota teattereiden peruskorjausten yhteydessä. Olennaista on ymmärtää, että vuosittain yli kaksi miljoonaa VOS-teattereissa käyvää katsojaa tarvitsevat teatterielämystä varten toimivat ja teknisiltä valmiuksiltaan riittävät tilat. Näin suurta yleisömäärää palvelemaan tarvitaan erikseen esitystoimintaa varten rakennettuja tiloja, joiden ylläpidosta syntyy kustannuksia, aivan kuten millä tahansa muulla alalla.

2) Teatterialan tilastot osoittavat, että hallinnon suhteellinen osuus ammattiteattereiden henkilökunnasta on pysynyt samana (n. 11 %) koko nykyisen valtionosuusjärjestelmän olemassaolon ajan. Myös teknisen henkilökunnan osuuden muutos on ollut hyvin vähäistä, mitä voidaan pitää jopa jossain määrin yllättävänä suhteessa siihen modernin esitystekniikan kehitykseen, johon nykyaikaisen ammattiteatterin on sopeuduttava pysyäkseen taidemuodon kehityksen aallonharjalla. Kansainvälisessä vertailussa on myös mainittava teattereiden taiteellisen henkilökunnan asemaan liittyen, että Suomessa taiteilijoiden arvostus ammattiteattereissa on palkoissa mitaten korkeammalla suhteessa teatteritekniikkaan kuin monissa muissa Euroopan maissa.

   Yleiseurooppalainen kehitys siirtyä vakituisista taiteellisista työsuhteista tuotantokohtaiseen tilapäiseen freelancer-työvoimaan tapahtuu teattereissa täysin rahoitusjärjestelmästä riippumatta, ja tämä joustavampaan ja vaihtuvaan taiteelliseen työvoimaan tähtäävä kehitys on alkanut alalla jo yli 30 vuotta sitten.

   Teatterissa tehdään yhteistyöteoksia, jotka edellyttävät suurta taiteilijoiden ja tekijöiden joukkoa. Niitä ei pystytä toteuttamaan suurille tai keskisuurille näyttämöille, jos osa esiintyjistä ja esitystä tukevasta näyttämötekniikasta jätetään pois. Suurien yleisömäärien tavoittaminen edellyttää useita lipunmyyjiä sekä merkittävää panostusta markkinointiin ja viestintään. Kotimaisten VOS-teattereiden tuotanto- ja hallintorakenne on tilastojen valossa suhteellisen kevyt, mutta toimijakohtaisesti on mahdollista selvittää tehtävien ulkoistamisesta kertyviä säästöjä kustannusrakenteen tehostamiseksi.

   Taiteilijoiden kohdalla työllistymistä olisi pyrittävä parantamaan huomattavasti sekä vähentämään jossain työyhteisöissä esiintyvää työkuormitusta. Tämä edellyttäisi kuitenkin lisäresursseja, joita ei tällä hetkellä ole. Teatterit palkkaisivat myös tuntuvasti lisää henkilökuntaa kaikenlaisiin esitystoimintaa tukeviin tehtäviin (esim. yleisötyö), jos se taloudellisesti olisi mahdollista.

3) VOS-teattereiden ohjelmistoissa on vähän marginaalisempia esittävän taiteen lajityyppejä. Koska suomalaisen näyttämötaiteen on kehityttävä riittävässä määrin kaikkien yleisöjensä ehdoilla, sen on pystyttävä julkisesta tuettuna ja laajasti kaikille kansanryhmille tarkoitettuna kulttuuripalveluna vastaamaan monenlaisten yksilöiden kulttuurinnälkään. Uusien tekijöiden ja lajityyppien tuottaminen sekä niille yleisöjen löytäminen edellyttää kuitenkin pitkäjänteistä yleisötyötä ja markkinointia, joihin ei varsinkaan tiukkoina taloudellisina aikoina helposti löydy lisäresursseja. Pienen yleisökapasiteetin lipputuloilla toiminnasta on vaikeaa saada taloudellisesti kannattavaa, eikä suurilla teatteritaloilla ole oman tulonhankinnan merkityksen korostuessa mahdollisuuksia huomattavaan riskinottoon, varsinkaan suuremmilla lavoilla.

Viihteellisempien sisältöjen kritiikissä on myös muistettava, että suuri osa teatteriyleisöstä haluaa tulla teatteriin viihtymään, ja viihteellisempikin teatterisisältö on toteutettava laadukkaasti. Valtionosuusjärjestelmän turvin yli kaksi miljoonaa suomalaista saa nauttia ympäri maata ammattilaisten toteuttamasta laadukkaasta ja suhteellisen monimuotoisesta näyttämötaiteesta.

On myös kiinnitettävä huomiota siihen, että ne taidemuodot, jotka ovat marginaalisesti edustettuina VOS-teattereiden ohjelmistoissa, saavat erityisesti pitkäjänteistä tukea toisen ja kolmannen portaan rahoitusohjelmista. Tällaisia ovat mm. sirkus, esitys- ja performanssitaide, improvisaatioteatteri, naamio- ja esineteatteri sekä muut välineelliset teatterimuodot ja nykyooppera.

4) Kysymys resurssien jakautumisesta valtionosuusteattereiden ja muun näyttämötaiteen kentän välillä:

Yhteistyö muun ammattikentän kanssa:

VOS-teatterit tekevät jatkuvasti yhteistyötä rahoituslain ulkopuolisen näyttämötaiteen kentän kanssa (ks. Liite 1 & 2). Tuon yhteistyön lisääminen edellyttää taidekasvatusta ja yleisötyötä, jotka ovat myös uudistuvan näyttämötaiteen edellytys. Niihin on kiinnitettävä tulevaisuudessa erityistä huomiota. Pelkkä esitys- ja ohjelmistotarjonnan kehittäminen ei riitä, vaan taideyhteisöjen välisen yhteistyön tulee keskittyä ratkaisemaan myös uusien yleisöjen löytämiseen liittyviä haasteita.

Täysin erilaisissa taloudellisissa asemissa toimivien yhteisöjen välinen yhteistyö on kuitenkin ongelmallista, eikä lähtökohtana takaa tekijöille työtuloa ja yhteistyötoiminnalle kehitysmahdollisuuksia. Siksi olisi kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että uudistuvaa näyttämötaidetta tuottavien ammattiteattereiden, ryhmien ja työryhmien taloudellisia ja toiminnallisia resursseja vahvistetaan niin, että ne ovat kyvykkäitä toimimaan tasavertaisina yhteistyökumppaneina ja rikastamaan toiminnallaan jo olemassa olevaa ohjelmistotarjontaa.

Taiteilijoiden työllistäminen:

VOS-puheteattereissa oli vuonna 2015 vierailijatehtäviä 2 856, tanssiteattereissa 594, Kansallisoopperassa 770 ja ruotsinkielisissä teattereissa 213. Yhteensä freelancereille tarjottiin 4 433 työtehtävää. Näiden tehtävien jakautumista ammattikunnittain avataan tarkemmin liitteessä 3

Työtehtävät eivät jakaudu tasaisesti niin, että jokainen freelancertaiteilija tulisi työllistetyksi tai edes haluaisi tulla työllistetyksi VOS-teattereissa, ja kaikille 35-50-vuotiaille taiteilijoille ei edes riitä VOS-kentältä säännöllisesti työtehtäviä. Toisaalta, vaikka monet taiteilijat myös itse valitsevat työllistyä muilla tavoin, on kuitenkin suuri joukko taiteilijafreelancereita, jotka toivoisivat työllistyvänsä paremmin erityisesti VOS-teattereissa.

Kaikki VOS-tukea saavat teatterit työllistivät vakituisesti henkilökuntaa yhteensä 1 856 henkilötyövuoden verran. Vakituisesti toimivat taiteilijat työllistyivät 940 henkilötyövuoden verran. Vaikka teattereiden kaikki vakituiset työsuhteet muutettaisiin tilapäisiksi työsuhteiksi ja pyrittäisiin jakamaan tasapuolisesti kaikkien ammattitaiteilijoiden kesken, alojen työllisyys ei merkittävästi paranisi. Siksi ehdotammekin freelancereiden työllisyyden parantamiseksi sekä lisärahoitusta teattereille taiteilijoiden työllistämiseksi (ks. luku 3.5) että taiteilijapalkkajärjestelmää (ks. luku 3.3.b), joka parantaisi samalla myös taiteen alueellista saatavuutta mahdollistamalla riittävään ansiotuloon perustuvan työskentelyn myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella.

On vaikea kuvitella uutta järjestelmää, joka olennaisesti nykyistä tehokkaammin palvelisi teatteriyleisöjä kaikkialla Suomessa. Perusperiaatteiltaan nykyisen kaltainen valtionosuusjärjestelmä turvaa ammattimaisten teatteriesitysten saatavuuden koko maassa.

Siksi uudistamisen peruslähtökohtana tulee olla nykyisen järjestelmän kehittäminen ja uudistaminen niin, että sen toimivat, monipuolisen taidetarjonnan saatavuutta turvaavat elementit säilytetään. Aiheellisesti voidaan pohtia sitä, onko tukien jakautumista ja kehitystä mahdollista mitata muuten kuin nykyisellä henkilötyövuosilaskennalla. Pyrkimyksenä tulisikin olla nykyisen kaltainen järjestelmä, joka lisäksi kannustaisi

1) toiminnan kehittämiseen,
2) tuotannollisiin ja taiteellisiin kokeiluihin,
3) kansainväliseen liikkuvuuteen,
4) erilaisten palveluiden tuottamiseen ja
5) yhteistyöhön erilaisten toimijoiden kanssa.

Uudistuksen yhteydessä tulisi harkita mahdollisuutta tehdä päätökset henkilötyövuosijakaumasta useammaksi vuodeksi eteenpäin. Vuosittainen poliittinen harkinta on mahdollista toteuttaa niin, että muutokset henkilötyövuosimääriin toteutuisivat vasta kahden tai kolmen vuoden kuluttua päätöksestä, turvaten paremmin teattereiden kuluvan ja seuraavan vuoden taloudellisen ja taiteellisen toiminnan suunnittelun.

Järjestelmän tulisi pystyä myös entistä paremmin tunnistamaan toimijoiden rakenteellisia ja toiminnallisia eroja. Tavoitteiden asettamisessa on huomioitava toimijoiden kokoon ja tehtävään liittyvät ominaispiirteet ja toiminnan rajoitukset sekä taidemuodon tai lajityypin erityispiirteet. Suuret maakuntateatterit toimivat täysin eri tavoin kuin pienet VOS-teatterit tai VOS-tanssiryhmät, eikä niiden toimintaa voi suoraan verrata toisiinsa.

1b. Valtionosuusrahoituksen vahvistaminen tulevaisuudessa

Ammattiteattereiden valtionosuuksia on leikattu lukuisia kertoja vuoden 2011 jälkeen. Henkilötyövuoden hinta vuonna 2016 on 5,6 % alempi kuin vuonna 2011. Samalla aikavälillä työvoimavaltaisten teattereiden palkkakustannukset ovat kasvaneet kotimaisten työmarkkinoiden suuria palkankorotuslinjoja (työllisyys- ja kasvusopimus, kilpailukykysopimus) mukaillen, ja omaa esitystilaansa hallinnoivien teattereiden kiinteistökustannukset nousseet pääasiassa yleistä kustannuskehitystä seuraten. **Rahoitusuudistuksen yhteydessä on tarkasteltava mahdolliset keinot vahvistaa alan rahoitusasemaa niin, että huomioidaan tapahtunut kustannuskehitys ja rahoituksen jälkeenjääneisyys vaihtoehtoisesti lyhyen tai pitemmän aikavälin korotusohjelmalla**. Kustannusten kehitykseen on mahdollista vaikuttaa eri tavoin rytmittämällä korotuksia vastaavasti kuin tehtiin vuosina 2008-2010.

Esitykset:

1. Nykyistä valtionosuusjärjestelmää kehitetään ja uudistetaan niin, että sen toimivat, monipuolisen ja laadukkaan kulttuuritarjonnan saatavuutta turvaavat elementit säilytetään. Rahoitusjärjestelmällä turvataan jatkossakin näyttämötaiteen alueellinen saatavuus koko maassa, riittävä teatteritarjonta kaikilla kotimaisilla kielillä ja sanattoman esitystaiteen kuten sirkuksen ja tanssin saatavuus. Järjestelmällä tuetaan kentän monimuotoisuutta ja kannustetaan toimijoita yksilölliseen kehittymiseen.

Esitämme, että nykyisen valtionosuustoimijoiden verkon rahoituksen perusrakenne säilyy pääosin ennallaan. Valtionosuusrahoitusta täydentävän harkinnanvaraisen rahoituksen, kuten alueteatteri- ja kiertuetukien mahdollisen uudelleentarkastelun yhteydessä on varmistettava, että niillä turvattujen teatterikentän erityistukea tarvitsevien toimintojen jatkuvuus turvataan tulevaisuudessakin.

2. Laaditaan suunnitelma vuodesta 2012 lähtien toteutettujen toistuvien säästöjen vaikutusten korjaamiseksi ja näyttämötaiteen valtionosuusrahoituksen vahvistamiseksi julkisen talouden suotuisammassa kehitystilanteessa tulevaisuudessa. Suunnitelman toteuttamisajankohtana valtionosuuksien pohjana käytettävä laskenta saatetaan jälleen vastaamaan alojen todellista kustannuskehitystä, vastaavasti kuin tehtiin vuosina 2008–2010. Näin turvataan tehokkaimmin näyttämötaiteen saatavuutta, laatua ja alan taiteilijoiden työllisyyttä myös tulevaisuudessa.

Esitykset:

3. Pohditaan vaihtoehtoiset tavat määritellä henkilötyövuosijakoon vaikuttavat perusteet niin, että järjestelmä mahdollistaa taloudellisen ja taiteellisen riskinoton nykyistä paremmin. Remonttien ja peruskorjausten yhteydessä mahdollistetaan henkilötyövuosimäärän jäädyttäminen useammaksi vuodeksi vähintään poikkeusaikaa edeltävälle tasolle.

4. Nostetaan muutama vakiintunut teatterin, tanssin tai sirkuksen toimija VOS-järjestelmän piiriin uudistuksen toteuttamisen yhteydessä. Näin vapautetaan jaettavaksi määrärahoja harkinnanvaraisen toiminta-avutuksen piirissä oleville muille toimijoille.

Kustannusvaikutus:

Noin viiden nykyisen vakiintuneen ammattiteatteritoimijan nostamisesta VOS-järjestelmän piiriin aiheutuisi valikoituvista teattereista riippuen yhteensä noin miljoonan euron vuotuiset kustannukset. Luku perustuu arvioon vakiintuneimmille ammattiteatteriryhmille maksetusta harkinnanvaraisesta tuesta ja arvioon henkilötyövuosimäärästä, jonka ne todennäköisesti saisivat VOS-järjestelmässä nykyisen tason henkilöstökustannuksiinsa perustuen. Tämä olisi kokonaisuudessaan lisäkustannus valtion teatterimäärärahoihin vain silloin, jos harkinnanvaraisissa tuissa toimijoille nykyisellään maksettu osuus jätettäisiin kokonaisuudessaan jaettavaksi muille toisen rahoitusportaan toimijoille.

Kustannus valtionosuusjärjestelmän rahoituspohjan saattamisesta vastaamaan todellista kustannuskehitystä riippuu ohjelman toteuttamisajankohdasta ja tulevaisuudessa tapahtuvasta kustannuskehityksestä, jota ei ole mahdollista arvioida esityksen laatimisajankohtana.

2. Harkinnanvaraisen järjestelmän vakauttaminen

Osa nykyisestä harkinnanvaraisesta teatterituesta vakiinnutettaisiin useampivuotiseksi turvatuksi rahoitusosuudeksi. Nykyisessä harkinnanvaraisessa järjestelmässäkin suuri osa vuosittaisesta tuesta ei tosiasiassa muutu vuosittain, vaan säilyy muuttumattomana vakiintuneimmassa toimijakentässä. Pitkäjänteisempi rahoitus poistaisi toimintavuoden alkuun sijoittuvan epävarmuuden (mm. työntekijöiden sopimusten viivästyminen ja työn tekeminen ilman tietoa työsuhteen jatkumisesta) ja toiminnan lykkäämisen avustuspäätösten saamiseen saakka. **Esitämme, että rahoitusuudistuksen yhteydessä tunnistetaan tämä vakiintunut toimijajoukko, jota koskevat valtion tukipäätökset tehdään jatkossa vähintään kolmivuotisina ja että tukia koskevat muutokset ulottuisivat vaikutuksiltaan aina jo tehdyn useampivuotisen päätöksen jälkeiseen aikaan.**

Vaikka näyttämötaiteen rahoituslain ulkopuolisen ammattiteatteri- ja ryhmäkentän toiminta-avustusten määrät ovat kasvaneet prosentuaalisesti samassa suhteessa VOS-teattereihin verrattuna, toimijoiden määrän kasvu, erilaisten lajityyppien kehittyminen ja toimintakustannusten nousu ovat johtaneet rahoituskehityksen riittämättömyyteen. Lähes samana pysynyttä määrärahaa jakaa yhä useampi toimija. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että toimijakohtaisesti avustukset eivät juurikaan kasva.

Lisäksi jo pitkään toimineita yhteisöjä ei järjestelmässä tueta omarahoitusosuuden kasvattamiseen. Vaikka tietty omarahoitusosuus on toiminta-avustuksen saamisen edellytys, se ei nykytilanteessa saa kasvaa liian suureksi tai muodostua muista palveluista. Tämä rajoittaa toimijoiden kehittymismahdollisuuksia.

Rahoituslain ulkopuolisella kentällä toimitaan erittäin kustannustehokkaasti. Toimijoiden omarahoitusosuudet ovat keskimäärin suuremmat kuin VOS-teattereilla. Toimintarakenteet ovat kevyitä ja työsuhteet pääasiassa määräaikaisia ja produktiokohtaisia. Toiminta on monipuolista, projekti- ja hanketoiminta yleistä, ja palveluita kehitetään jatkuvasti.

Tästä huolimatta kentällä on ongelmia, joita ei pystytä ratkaisemaan ilman julkisen tuen kasvua. Tuottajien vaihtuvuus on suurta, vakituisia työsuhteita ei pääse syntymään ja yhteisöt työllistävät heikosti. Palkat eivät aina noudata alan työehtosopimuksia. Palkatonta talkootyötä tehdään paljon. Palkattoman työn määrä taas aiheuttaa sen, että useat toimijat eivät voi nousta VOS-järjestelmän piiriin, jossa edellytetään alan työehtosopimusten mukaisten palkkojen maksamista. Toimijat ovat pattitilanteessa, johon ei löydy ratkaisua toimintaa kehittämällä. Vain tietynlainen toiminta, kuten komedian tuottaminen, mahdollistaa tarpeeksi suuret tulot palkkauksen kohentamiseen.

Ehdotammekin, että Taiteen edistämiskeskuksen myöntämien harkinnanvaraisten toiminta-avustuksien jakokriteerejä kehitetään niin, että ne sallivat ja kannustavat aidosti omarahoitusosuuden kasvattamiseen. Tämä ei kuitenkaan saa tapahtua taiteen kustannuksella, vaan osalla toimijoista on edelleen mahdollisuus keskittyä kokeilevaan ja tutkivaan taiteen tekemiseen. Toimijat tulisi arvioida niiden toimintatavoitteiden ja -lähtökohtien mukaan tavalla, jossa heidän omat kehitystavoitteensa arvioidaan ja kehitystä tuetaan.

Ehdotamme myös, että harkinnanvaraisen toiminta-avustuksen määrää korotetaan vastaamaan kustannustason nousua ja korjaamaan uusien toimijoiden aiheuttamaa määrärahojen vajetta. Yhteisöt tarvitsevat apua tuottajaportaan pitkäjänteiseen työllistämiseen. Olisikin toivottavaa, että Opetus- ja kulttuuriministeriö neuvottelisi Työ- ja elinkeinoministeriön kanssa mahdollisuuksista järjestää kehittämisrahoitusta rahoituslain ulkopuolisen kentän yhdistysmuotoisille toimijoille tuottajaportaan työllisyyden parantamiseksi. Asiaa on tarkemmin eritelty liitteessä OO.

Sirkuksen osalta teatteri- ja orkesterilakia uudistettiin vuonna 2013 koskemaan myös sirkuksen toimijoita. Käytännössä lakimuutoksella ei ole ollut merkitystä, sillä yhtään sirkuksen toimijaa ei ole voitu nostaa järjestelmän piiriin. Tulevaisuudessa on tärkeää tukea myös Taiteen edistämiskeskuksen kautta jaettavien sirkuksen määrärahoja niin, että sirkuksen toimijoille on mahdollista täyttää erityisen lisärahoituksen turvin VOS-järjestelmässä määritetyt ammattimaisen toiminnan kriteerit.

Esitykset:

5. Taiteen edistämiskeskuksen toimivaltaa harkinnanvaraisten tukien jakajana koskevaa rahoituslainsäädäntöä muutetaan arvioinnin osalta niin, että osa nykyisistä harkinnanvaraisista tuista jäisi vuosittaisen harkinnan ulkopuolelle. Sen sijaan joukolle toimintansa vakiinnuttaneita ammattiteattereita tehtäisiin useampivuotisia rahoituspäätöksiä. Tällä uudella toisella rahoitusportaalla tuki jaettaisiin toimijoiden vakiintuneen toiminnan ja kehityksen perusteella, ja tukipäätökset voitaisiin tehdä ministeriössä. Tämä toisen portaan rahoitusjärjestelmä kirjattaisiin perusteiltaan ja toteuttamistavaltaan lakiin.

6- Tämä uusi toinen rahoitusporras on nimettävä uudelleen, koska se ei pääperiaatteeltaan ole enää harkinnanvaraista rahoitusta. Sen sijaan voitaisiin puhua esimerkiksi vakiintuneesta ryhmäkentästä.

7. Toisen portaan rahoitusjärjestelmän piirissä olevien teattereiden ja ryhmien toiminta-avustuksia korotetaan vastaamaan kustannustason nousua ja toimijakohtaista avustusten kehitystarvetta.

Kustannusvaikutus:

Harkinnanvaraisen toiminta-avustuksen rahoituspäätösten muuttaminen monivuotisiksi ei aiheuta suoraa kustannusvaikutusta. Myöskään mahdollisuus jäädyttää teatterin henkilötyövuosimäärä tietylle tasolle muutostilanteissa ei aiheuta suoraa kustannusvaikutusta.

Toisen rahoitusportaan uudistuksen kustannusvaikutukset riippuvat siitä, kuinka monta nykyistä VOS:n ulkopuolista ammattiteatteria mahdollisesti nostetaan uudistuksen yhteydessä valtionosuuden piiriin ja siitä, mitä mahdollisia teatterikohtaisia muutoksia nykyisiin vakiinnutettavan VOS:n ulkopuolisen ammattikentän tukiin tehdään.

Ns. vapaan kentän rahoitustasoa on yleensä teatterialaa koskevassa keskustelussa pidetty riittämättömänä, erityisesti kun kentän muut kuin valtion tuet ovat usein huomattavan heikolla tasolla. Jos kentän toimintaedellytyksiä halutaan nykyisestään vahvistaa, esimerkiksi 10 % korotus 11 vakiintuneen ammattiteatterin nykyiseen tukitasoon aiheuttaisi 265 000 euron kustannukset ensimmäisen vuoden aikana (vuoden 2015 harkinnanvaraisen tuen perusteella). Tukiohjelman tulisi kuitenkin olla useampi vuotinen VOS-korjausohjelman tapaan. (Ks. Liite 3).

3. Uusi kolmas rahoitusporras uuden teatteritoiminnan kehittämiseen

Valtionosuusjärjestelmän ulkopuoliselle harkinnanvaraiselle esittävän näyttämötaiteen kentälle tehdään suuri määrä rahoituspäätöksiä, jotka ovat riittämättömiä kyseisen ammattiteatteritoiminnan mielekkääseen ylläpitämiseen ja toiminnan kehittämiseen. Pienillä toiminta-avustuksilla toimivissa ryhmissä työtä tehdään riittämättömän julkisen tuen, riittämättömän oman tulonhankinnan ja apurahojen varassa.

Ammattiteatterijärjestöjen ehdotus on, että nykyisen harkinnanvaraisen VOS:n ulkopuolisen rahoitusportaan tarveharkinta alle 80 000 euroa tukea saavien toimijoiden osalta siirretään perustettavaan uuteen teatteritoiminnan kehittämiseen tähtäävään rahoitusportaaseen. Uuden rahoitusportaaseen on aluksi resursoitava enemmän, jotta kaikki nykyiset harkinnanvaraisen tuen saajat saavat mahdollisuuden kehittää toimintaansa ja osoittaa toimintansa kehityskyky. Mikäli toiminta ei täytä sille asetettuja kehitystavoitteita, toimija menettää tukensa ja mahdollisuutensa nousta toiselle rahoitusportaalle. Kaikkein tuensaajien asema ja tuen tarve siis arvioidaan uuden järjestelmän perustamisen yhteydessä toimijakohtaisesti.

Uudessa järjestelmässä tehdään vähintään kolmivuotisia rahoituspäätöksiä ja ne ovat vähintään 80 000 euroa vuodessa, jotta tukipäätökset aidosti tukevat uuden ammattiteatteritoiminnan kehittämistä. Kehittämisportaan kokonaisresursoinnista riippuu, kuinka monelle ammattiteatterille tai -ryhmälle harkinnanvaraista kehittämisrahaa riittää. Kehittämisrahaa saavat teatterit sitoutuvat käyttämään konsultti- ja mentorointiapua kehitysrahoituksen aikana.

Mikäli järjestelmää perustettaessa kolmannen rahoitusportaan rahoitukseen ei ole allokoida käynnistysvaiheessa tavoitetason mukaista rahoitusta, on varmistettava, että siirtymävaiheessa uuteen järjestelmään ei rahoituksen ulkopuolelle jää ammattiteatteritoimintaa, joka toimintansa vakiintuneisuuden tai vaikuttavuuden perusteella kuuluu valtionrahoituksen piiriin.

Esitykset:

8. Perustetaan uusi kolmas rahoitusporras, jossa nykyisen tai perustettavan uuden teatteritoiminnan tukemiseksi tehdään vähintään 3- ja enintään 5-vuotisia rahoituspäätöksiä uuden tai kehittyvän ammattiteatteritoiminnan tukemiseksi. Kehittämisrahoitus perustuu harkintaan, jossa otetaan huomioon toiminnan kehitys, ja tuen saajat ovat tietoisia, että tukikauden päätteeksi on mahdollista, että tuki ei jatku. Paikkansa ja yleisönsä näyttämötaiteen kentässä löytävät vakiintuvat teatteritoimijat pyritään nostamaan vakiintuneen ryhmäkentän rahoitusportaan rahoituksen piiriin aina, kun siihen on mahdollisuus allokoida budjetissa riittävä lisäresurssi. Kehittämisrahoitusta voidaan myöntää myös useammaksi kaudeksi.

9. Uusi kolmannen portaan rahoitusjärjestelmä edellyttää muutoksia nykyiseen harkinnanvaraista teatterirahoitusta koskevaan lainsäädäntöön, sekä kannanottoa siihen, minkälaisella kehittymistä tukevalla prosessilla ja kenen toimesta harkinta tämän rahoituksen jakamisesta tehdään.

Kustannusvaikutus:

Ammattiteatterijärjestöjen esitys on, että uuden ammattiteatteritoiminnan kehittämisen edistämiseksi ja turvaamiseksi tulevaisuudessa kolmannen rahoitusportaan kustannuksiin tulisi varata vähintään 4 miljoonaa euroa.

Jos kaikki nykyään alle 80 000 euroa vuodessa harkinnanvaraista tukea saavat ammattiteatterit siirrettäisiin kehitysharkinnan piiriin mahdollisten uusien toimijoiden lisäksi, vapautuisi nykyisestä harkinnanvaraisesta portaasta nykyistä tukirahaa jakoon 1 591 000 euroa. Tämä tukiraha voitaisiin käyttää kokonaisuudessaan kehittämisportaan rahoitukseen. Tällöin lisärahoituksen tarve kahden miljoonan tavoitetasoon pääsemiseksi olisi siis 2,4 miljoonaa euroa. (ks. liite 3)

4. Erityisavustukset rahoituslain ulkopuoliselle näyttämötaiteen kentälle

Kolmannen rahoitusportaan ensimmäisinä vuosina rahoitettavia ryhmiä on määrällisesti paljon. Tavoitteena on kuitenkin, että rahoitusta saavia ryhmiä on jatkossa 3–5 -vuotiskaudelle korkeintaan kymmenen. Tulevaisuudessa kehitysrahoitusportaan kustannukset ovat siis merkittävästi pienemmät, ja siltä vapautuva määräraha voidaan siirtää erityisavustuksiin. Näin projektikohtainen rahoitus kasvaa tukemaan toimintaa, jossa ei aina tähdätä vakiintuneen toiminnan luomiseen.

Erityisavustukset turvaavat satunnaisesti esityksiä tuottavien työryhmien toiminnan ja ovat tärkeä osa kokonaisrahoitusta. Ne takaavat freelancereille mahdollisuuden tuottaa esityksiä ilman, että ollaan pakotettuja perustamaan aina uusi ryhmä rahoituksen saamiseksi.

5. Mahdollinen kannustinjärjestelmä osana tulevaa valtionosuusalojen rahoitusjärjestelmää

Yksi vuosien 2012-2014 aikana toteutetun kannustinjärjestelmän koelaskennan ja sen tulosten keskeinen ongelma oli, että kaikki toimintansa rakenteelta ja tavoitteilta toisistaan huomattavastikin poikkeavat VOS-teatterit asetettiin mittariperusteisessa vertailussa samalla viivalle. Teatteritoiminnan tuloksellisuutta tulisi vertailla mielekkäästi vain rajatuissa viiteryhmissä.

Lisäksi järjestelmä asetti osan teattereista tilanteeseen, jossa edes asetettujen tavoitteiden saavuttaminen ei olisi tuottanut täysiä pisteitä. Järjestelmästä puuttui siis aito kannustavuus.

Koelaskennassa käytetty malli, jossa kannustinrahat leikattiin teattereilta, jotka eivät menestyneet mittareiksi valikoituneessa toiminnassa yhtä hyvin kuin toiset, on epäonnistunut. Se aiheuttaisi väistämättä korostuneen "tehdään sitä mitä mitataan"-vaikutuksen teatterikentässä, jossa toiminnan monipuolisuus on nähtävä rikkautena. Sen säilyttäminen on suuren ja monipuolisesti erilaista taidetta käyttävän yleisön edun mukaista.

Tässä esityksessä keskitytään tarkastelemaan mahdollisuuksia kehittää toimiva ja ministeriön kulttuuripoliittisia linjauksia ja strategisia tavoitteita tukeva kannustinjärjestelmä erityisesti ammattinäyttämötaiteen rahoituksen näkökulmasta. Vastaava tarkastelu on syytä tehdä muiden valtionosuusalojen osalta erikseen osana rahoitusuudistusta tarkastelevan asiantuntijaryhmän työtä syksyllä 2016.

Tarkastelussa tulee huomioida teattereille kuntien myöntämän tuen ja teattereiden omarahoitusosuuden vaikutus valtion tuen kehitykseen, koska kannustinjärjestelmä on ainoa edes välillisesti tehokas keino pyrkiä kannustamaan kuntia huolehtimaan toimialueensa kulttuurilaitosten rahoituksen positiivisesta kehityksestä.

Ammattiteatterin toimijoiden piirissä käydyssä keskustelussa on tullut esille se tosiasia, että on mahdollista luoda teattereiden kehitystä kannustava uusi kannustusraha. VOS- ja muiden rahoitusjärjestelmien piirissä olevien

ammattiteattereiden toiminnan kehittämiseksi on mahdollista ottaa käyttöön kannustinjärjestelmä, joka objektiivisesti mittaa kannustinrahoja tavoittelevien teattereiden itse asettamien tavoitteiden saavuttamista ja toiminnan kehittymistä suhteessa niiden aiempaan toimintaan. Siksi ehdotetaan, että kannustinjärjestelmään liittyvä pohdinta ulotetaan VOS-järjestelmän lisäksi myös muun ammattiteatteritoiminnan piiriin.

Kannustusraha edistää osaltaan rahoituslain ulkopuolisen kentän ongelmien ratkaisemista. Se tukee mm. tilojen jakamista, kiertuetoimintaa ja yhteistuotantojen tekemistä. Se tekee samalla näkyväksi teattereiden kyvyn kehittyä ja kasvattaa elinvoimaansa.

Esitykset:

10. Uudistustyön yhteydessä selvitetään, onko edellytyksiä luoda selkeä ja valtion kulttuuripoliittisen ohjauksen näkökulmasta ketterä kannustinjärjestelmä. Harkitaan missä määrin uusi kannustinjärjestelmä on perusteiltaan sovellettavissa sekä valtionosuuskentän että vakiintuneen ryhmäkentän (ns. toinen rahoitusporras uudessa järjestelmässä) toiminnan kannustinjärjestelmänä.

Kustannusvaikutus:

Kustannusvaikutusta järjestelmällä on aina se määrä, joka halutaan vuosittain kanavoida kannustinjärjestelmän piirissä olevien ammattiteattereiden toiminnan sisällölliseen ohjaukseen kulttuuripoliittisen harkinnan mukaan. Mitä enemmän kannustinrahaa on käytössä, sitä todennäköisemmin järjestelmän piirissä olevat teatteri haluavat ohjata resursseja ydintoimintansa ohella tai sen sisällä ministeriön kulloinkin valitsemien kehittämiskohteiden edistämiseen.

Ehdotamme, että ensi vaiheessa kannustinrahaa varattaisiin vuosittain käyttöön 2 miljoonaa euroa. Kannustinraha varattaisiin budjetissa erikseen, eikä sitä leikattaisi muusta toiminnasta. Kyse on suurelta osin teatterialan sellaisten toimintojen kehittämisestä, joihin on nykyisessä heikentyneessä kokonaisrahoitustilanteessa vaikeaa tai huomattavan vaikeaa panostaa ilman lisätukea.

3. Uudistusehdotuksia teatteritoimintaan liittyen

3.1 Lastenteattereiden toiminnan vaikuttavuuden turvaaminen

Valtionosuusjärjestelmän piirissä toimii tällä hetkellä viisi puheteatterikenttään kuuluvaa ammattiteatteria, jotka tekevät pääasiassa lapsille ja nuorille suunnattua teatteritaidetta: Ahaa Teatteri, Nukketeatteri Sampo, Teatteri Hevosenkenkä, Teatteri Mukamas ja Unga Teatern. Näiden lisäksi tanssiteattereiden joukossa on lukuisia kokonaan tai paljon lapsiyleisöille kohdennettuja tuotantoja tekeviä toimijoita, erityisesti Tanssiteatteri Raatikko, Tanssiteatteri Hurjaruuth ja Rollo. On määritelmäkysymys, käsitelläänkö jälkimmäisten rahoitusasemaan liittyviä kysymyksiä kohdassa 3.1 vai 3.2. Tässä esityksessä keskitytään kohdassa 3.1 puheteattereiden joukkoon sijoittuviin lastenteattereihin.

Lastenteatterin tuotantoon liittyy haasteita, jotka erottavat ne muusta teatterikentästä. Yleisöt koostuvat lapsista ja nuorista, joiden teatterikäynnin kustantavat yleensä joko näiden huoltajat, koulu tai tarha. Nämä saavat mahdollisesti esitysten tilaamisen kustannuksiin kunnan tukea, mutta nykytilanteessa tällaista tilausmallia ei voi enää pitää normina. Taloudellisen taantuman aikana teatteriesitysten tilaamiseen allokoidut resurssit ovat olennaisesti vähentyneet. Lisäksi säästöjen jälkeen monissa kunnissa ei ole enää entiseen tapaan henkilöstöä, jonka vastuulla olisi erilaisten kulttuurielämysten järjestäminen alueille, joilla ei ole omaa teatteritoimintaa. Samaan aikaan kiertämiseen liittyvät kustannukset teattereille ovat pääosin vain entisestään kasvaneet.

Suomen Teatterit ry on tehnyt hiljattain selvityksen lastenteattereiden taloudellisen aseman ja toiminnan vaikuttavuuden kehityksestä. Siitä käy kiistatta ilmi, että monilla erilaisilla indikaattoreilla mitaten lastenteatteritoiminnan volyymi, alueellinen saavutettavuus ja vaikuttavuus ovat vähentyneet valtionosuusjärjestelmän olemassaolon aikana. Tämä ei johdu valtionosuusjärjestelmän perusrakenteesta, vaan seikoista, joihin on jo aiemmin viitattu tässä esityksessä: lastenteattereiden toiminnan kustannus- ja tulorakenne poikkeaa jossain määrin muusta teatterikentästä, ja nykyinen tukijärjestelmä ei edes harkinnanvaraisine lastenteatteritoimintaan kohdistettuine avustuksineen riitä pitämään yllä lastenteatteritoiminnan vaikuttavuutta.

Suomen Teatterit ry:n tekemä selvitys koski toimeksiannoltaan vain valtionosuusjärjestelmän piirissä olevia lastenteattereita. Harkinnanvaraisella tuella toimivien lastenteattereiden asemaa ei tutkittu, mutta selvää on, että heikommin resursoidulla VOS:n ulkopuolisella teatterikentällä lastenteatteritoiminta tarvitsee niin ikään tukea ja on syytä tarkastella myös VOS-järjestelmän ulkopuolella lastenteatteritoiminnan vaikuttavuutta, kehitystä ja lisärahoituksen tarvetta.

Suomen Teatterit ry:n laatiman lastenteatteriselvityksen keskeiset havainnot ovat tämän esityksen liitteenä 3. Liitteessä näkyy hyvin selkein indikaattorein kentän vaikuttavuuden laskeva kehitys vuoteen 2012 asti. Koska valtion ja kuntatalouden leikkaukset ovat koskeneet myös lastenteattereita, ei ole syytä olettaa, että niiden asema olisi viime vuosina parantunut. On luultavaa, että negatiivinen kehitys on edelleen jatkunut.

Nykyinen valtionosuusjärjestelmä tuntee mahdollisuuden soveltaa erilaista henkilötyövuoden hinnan maksuperustetta saman rahoitusjärjestelmän sisällä oleviin kulttuuritoimijoihin. Yksinkertainen toimenpide, joka vahvistaisi teatterikentän harvoja lastenteatteriin erikoistuneita pieniä toimijoita, olisi soveltaa niihin esimerkiksi 60 %:n korotettua valtionosuuden maksuperustetta. Ajatusta on jonkin verran testattu ammattiteatterikentän keskusteluissa viime vuosina, eikä se ole kohdannut olennaista vastustusta.

Lastenteatterit saavat toimintaansa muun muassa kiertuetoimintaa tukevaa harkinnanvaraista tukea. Uudistuksen yhteydessä on erittäin tärkeää huomata, että mahdolliset muutokset teattereille maksettaviin harkinnanvaraisiin tukiin on huomioitava osana lastenteattereiden kokonaisrahoitusta. Yksinkertaistaen kyse on siitä, että jos harkinnanvaraisia tukia karsitaan tai lastenteattereiden valtionosuuden maksuperusteen korotus rahoitetaan karsimalla niiden harkinnanvaraisia tukia, niiden rahoitusaseman vahvistaminen ei toteudu, ja teatteritaiteen saavutettavuus ja vaikuttavuus lasten ja nuorten kannalta tulee jo pitkään jatkuneen trendin mukaisesti entisestään heikkenemään.

Esitykset:

11. Rahoitusuudistuksen yhteydessä vahvistetaan ja turvataan ammattimaisen lasten- ja nuortenteatterikentän asema niin, että lastenteattereille maksettavan valtionosuuden maksuperusteeksi vahvistetaan lakimuutoksella 60 % henkilötyövuoden hinnasta.

12. Uudistuksen yhteydessä on tarkasteltava myös lastenteatteritoimintaan kohdistettuja harkinnanvaraisia tukia osana lastenteatterikentän rahoituksen kokonaisuutta. Olennaista on saada kokonaisrahoitus perusteiltaan sellaiseksi, että se keskeyttää lastenteatterikentän toiminnan vaikuttavuuden negatiivisen kehityksen sekä vahvistaa kentän toimintaa ja teatteritarjontaa lapsille.

Kustannusvaikutus:

Korotetun valtionosuuden kustannusvaikutus vuoden 2016 henkilötyövuoden hintatasolla on laskettu liitteessä 3. Viiden lastenteatterin 60 %:n tasolle korotettu valtionosuuden maksuperuste lisäisi vuosittaisia teatterirahoituksen kustannuksia nykyhintatasolla 788 930 euroa.

On huomattava, että tässä laskelmassa ei ole käsitelty harkinnanvaraisten tukien mahdollisia muutoksia, vaan on lähdetty oletuksesta, että lastenteatteritoimintaan kohdistuvat muut tuet säilyvät ennallaan.

3.2 Tanssi- ja sirkustoimintaan liittyvät erityiskysymykset

Ammattitanssia ja sirkusta voidaan yleisesti kuvailla voimakkaasti kehittyviksi ja kasvaviksi osiksi näyttämötaiteen kokonaisuutta. Tanssiteatterit, erilaiset ensemblet ja tuotanto- ja aluekeskukset muodostavat monimuotoisen kentän, jossa toiminnan volyymi ja tuotantotapa vaihtelevat paljon. Tanssilla ja sirkuksella on kielimuurin puuttumisen johdosta puheteatteria matalampi kynnys tavoittaa myös kansainvälisiä yleisöjä. Nykyisen valtionosuusjärjestelmän voimassaoloaikana suuri osa järjestelmän piiriin nostetuista uusista teatteripuolen ammattitoimijoista on ollut tanssiteattereita.

Sirkuksen toimijat ovat taiteellisen työn tuloilla vahvasti omarahoitettuja, alana nopeasti kehittyvä ryhmien, työryhmien ja sirkustalon kokonaisuus. Suurin osa sirkuksen rahoituksesta tulee ulkomailta.

Ammattitanssin rahoituspohja poikkeaa keskimäärin tuntuvasti puheteatterin vastaavasta. Tanssitoimijoiden kaupungin tuet ovat järjestään matalammalla tasolla kuin puheteattereilla. Tästä johtuen VOS-tanssiteatterit tarvitsisivat esimerkiksi korotetun valtionosuuden maksuperusteen muodossa kokonaisrahoituksen vahvistamista, jotta ala pystyisi kehittymään ja kasvamaan. Siksi osana tanssiin liittyviä esityksiä ehdotetaan henkilötyövuoden maksuperusteen tarkistamista myös tanssin osalta lastenteattereita vastaavasti.

Valtionosuusjärjestelmän mahdollisten tuloksellisuusmittareiden ja kannustinjärjestelmän koelaskelmien (2012-2014) analyysista ja kannustimista käydyissä keskusteluissa on selkeästi käynyt ilmi, että tanssikentän rinnastaminen ja vertaileminen ehdoitta puheteattereiden toimintaa mittaaviin indikaattoreihin niin mahdollisessa tuloksellisuusvertailussa kuin henkilötyövuosilaskelmassakin on tanssitoimijoiden kannalta kohtuutonta. Tanssin keskipalkat eivät ole vertailukelpoisia puheteatterin keskipalkkojen kanssa, joten oma tanssitoimijoita koskeva vertailu alan sisällä olisi perusteltua. Mahdollisen kannustinjärjestelmän luomisen yhteydessä olisi syytä tarkastella myös mahdollisuutta luoda erityisesti tanssin kentälle kohdistettuja kannustimia, jotka osaltaan mahdollistaisivat mm. tanssin kansainvälisen toiminnan huomioimisen paremmin osana näyttämötaiteen kokonaisdynamiikkaa.

Tanssikentällä halutaan selkeyttää myös tanssin aluekeskusten toimintaa ja niille asetettuja tavoitteita. Aluekeskusjärjestelmän asema osana tanssin kenttää on syytä tarkastella VOS-uudistuksen yhteydessä, koska aluekeskusten liittäminen VOS-toimijoiden yhteyteen, kuten osa aluekeskusjärjestelmästä nykyisellään jo toimiikin, on ollut alustavasti OKM:n selvityksen alla jo viime vuosien aikana. Sirkuksen kentällä tanssin aluekeskuksia vastaavia tehtäviä hoitaa sirkustalo Cirko, jonka asema ja toimintaresurssit on turvattava uudistuksen yhteydessä.

Esitykset:

13. Tarkastellaan tanssin (ja mahdollisesti sirkuksen) VOS-kenttään kuuluvien ammattitoimijoiden kokonaisrahoitusta ja edellytyksiä korjata niiden rahoitusasemaa korottamalla henkilötyövuoden hintaperustetta. Selvitetään myös edellytyksiä kehittää näiden sektorien toimijoiden rahoitusmalleja, kannustimia yhteistyöhön, laatuun ja vaikuttavuuteen. Tanssin ja sirkuksen kannustimien ei tarvitse automaattisesti olla samoja, joita sovelletaan puheteatterin kenttään.

14. Selkeytetään tanssin aluekeskusten roolia ja avustuksien kokonaisuutta osana ammattitanssin kenttää, mm. siksi, että kunnan tai alueen vakiintuneet tanssiteatterit ja aluekeskus kilpailevat samoista avustuksista, ja mikäli tanssiteatteri saa avustusta aluekeskuksen kautta, se ei voi lukea avustuksella toteutuneen toiminnan kustannuksia henkilötyövuosiinsa. Sekava kokonaisuus ei palvele tanssin toimijakentän kehittämistä parhaalla mahdollisella tavalla.

Kustannusvaikutus:

Nykyisten tanssin VOS-toimijoiden mahdollisen henkilötyövuoden hinnankorotuksen kustannusvaikutusta koskeva laskelma on tämän esityksen liitteenä 3. Esimerkkilaskelmassa on käytetty uutena maksuperusteena lain nykyisellään tuntemaa korkeampaa maksuperustetta 60 %. Kustannusvaikutus riippuu suoraan siitä, mihin tasoon tanssin kentän mahdollinen uusi maksuperuste teatteri- ja orkesterilaissa säädetään.

3.3 Freelancereiden työllistymisen ja ammatinharjoittamisen edellytysten edistäminen

Taidealan työn ytimessä ovat taiteilijat ja heidän luova työnsä ja sen tulokset. Taiteilijapolitiikan tehtävänä on luoda ammattitaiteilijoille edellytykset toteuttaa luovaa potentiaaliaan ja työllistyä eri tavoin osaamistaan vastaaviin tehtäviin.

Valtionosuusjärjestelmällä tuetun näyttämötaiteen kohdalla kysymys on usein taiteilijoiden luovien potentiaalien yhdistämisestä näyttämöteokseksi, joka tekijänoikeustermein on lähes poikkeuksetta yhteisteos: teoksilla on monta tekijää, ja niiden korkean taiteellisen laadun taustalla on kysymys kaikkien onnistuneesta panoksesta kokonaisuuteen.

Taiteilijapoliittisesti on helppo tunnistaa useita keskeistä ongelmia, jotka vaikeuttavat ammattitaiteilijoiden työskentelyä ja työllistymistä:

1) haja-asutetussa maassa työtä saatetaan tehdä pitkien etäisyyksien päässä ja matkustamisen aiheuttamat kustannukset vähentävät mahdollisuuksia hakeutua töihin kaikkialle Suomeen,
2) työ on yhä pirstaleisempaa, koska lyhyet työsuhteet yleistyvät taiteilijatehtävissä (työllistymisen suuri rakennemuutos),
3) monia työtehtäviä ei tunnisteta palkkatyöksi (työn murros),
4) taidekäsitykset ovat moninaisia, jolloin marginaalisempi taide jää usein vaille riittävää tulopohjaa sen toteuttamiseksi ammattimaisesti, ja
5) näyttämötaiteen uudistuminen ja pyrkimys uusien yleisöjen tavoittamiseen tarkoittaa usein työtä, jossa tulot jäävät minimaalisiksi (ilmaisesitykset, räätälöity työ, jne.).

Ongelmat eivät ole uusia, ja ne ovat nykyisen valtionosuusjärjestelmän voimassaoloaikana valitettavasti vain kärjistyneet.

Seuraavaksi esitämme kaksi tapaa edistää parempaa, tehokkaampaa ja toimivampaa taiteilijapolitiikkaa näyttämötaiteen kentällä.

3.3a. Tuloverolain soveltaminen vierailevien taiteilijoiden matkustamiseen ja majoitukseen

Esittävien taiteiden alalla on vuosikymmenien ajan käytetty vakituisen taiteellisen henkilökunnan ohella tilapäisiä, osaamisellaan eri tavoin kokonaisuutta täydentäviä esiintyjiä. Näiden ns. freelancer-työntekijöiden osuus on Suomessa kasvanut esittävien taiteiden työntekijäkentässä suuremmaksi kuin kiinnitettyjen, vakituisessa työsuhteessa toimivien työntekijöiden.

Vielä valtionosuusjärjestelmän perustamisen aikoihin 1990-luvun alussa oli täysin yleistä, että tällaisiin taiteellisiin vierailuihin liittyvät matka- ja majoituskustannukset korvattiin päivärahoineen freelancereille verottomina ikään kuin he olisivat olleet eräänlaisella kokousmatkalla. Voidaan puhua eräänlaisesta maan tavasta: pääosin koko kulttuuriala toimi näin.

Muutaman verottajalta haetun ohjaavan ennakkoratkaisun ja verotulkintojen varmistamiseksi järjestettyjen koulutusten myötä ala on fiskaalisessa mielessä ryhdistäytynyt. Nykyään, jos kyseiset vierailuihin liittyvät kustannukset korvataan, ne korvataan verottajan tuloverolain tulkintaa koskevan ohjeistuksen mukaan pääosin ennakonpidätyksen alaisena palkkatulona. Vieraileva taiteilija ei ole tuotantokohtaisesti sopimuksesta toiseen siirtyessään verolainsäädännön verottomien palkkakustannusten edellyttämällä tavalla käymässä toissijaisella työntekopaikalla, kun varsinainen (vakituinen) työntekopaikka puuttuu. Tämä parinkymmenen vuoden sisällä tapahtunut muutos on vaikuttanut huomattavasti esittävän taiteen työllistämisdynamiikkaan. Freelancereiden on yhä kannattamattomampaa lähteä töihin asumiskaupunkinsa ulkopuolelle. Pitkittyneen taantuman myötä tiukemmilla resursseilla toimivien ammattiteattereiden on myös yhä vaikeampi pitää taiteellisiin vierailuihin liittyvät kokonaiskustannukset sellaisella tasolla, että taiteilijoiden matkustamiseen ja majoittamiseen liittyviä kustannuksia voitaisiin kompensoida riittävästi. Jos matkustaminen ja majoittuminen tulevat työntekijälle liian kalliiksi, taiteilijoiden ei yksinkertaisesti kannata lähteä asumiskunnastaan kauemmaksi Suomeen töihin.

Tuloverolaki tuntee matka- ja majoituskustannuksia koskevan veropoikkeuksen, joka koskee ns. komennusmiehiä. Vierailevien taiteilijoiden matka- ja majoituskustannusten säätäminen tuloverolain poikkeuksella verovapaiksi vaikuttaisi erinomaisen vähän yhteiskunnan verotuloihin, mutta edistäisi valtavasti taiteilijoiden työllistymistä esittävän taiteen alalla.

Esitykset:

15. Rahoitusjärjestelmän uudistamista koskevien esitysten yhteydessä annetaan tuloverolain 72 pykälän muotoilua ja soveltamista koskeva esitys, joka mahdollistaa vierailevien taiteilijoiden matka- ja majoituskustannusten työllistymistä edistävän verokohtelun samankaltaisella järjestelmällä kuin ns. komennusmiehillä.

Kustannusvaikutus:

Veropoikkeuksen kustannusvaikutus muodostuu kahdesta tekijästä: valtion fiskaalisen tuoton vähenemisestä siltä osin kuin muihin kuin vakituiseen asumiskaupunkiinsa työllistyvien taiteilijoiden matkustamiseen ja asumiseen liittyviä kustannuksia ei enää veroteta. Vuotuinen verokertymä tähän liittyen ei ole merkittävä. Täsmällisempää laskelmaa verovaikutuksesta on varmasti mahdollista tehdä osana VOS-asiantuntijaryhmän valmistelutyötä.

Toinen osa kustannusvaikutusta on se positiivinen vaikutus, joka verohelpotuksella on teatterialan ammattilaisten työllistymiseen ja alan työmarkkinoiden nykyistä parempaan toimimiseen. Vaikka tämän positiivista kerrannaisvaikutusta yhteiskunnalle on vaikeampi euromääräisesti määritellä, muut yhteiskunnassa toteutetut työllistämispoliittiset toimenpiteet huomioiden on perustelua todeta, että vaikutus on varmasti hallitusohjelman työllistämistavoitteiden ja myös ministeriön pitkän tähtäimen kulttuuristrategian mukainen: koulutetut taiteilijat työllistyvät paremmin kaikkialla maassa ja valtion tukema ammattitaidejärjestelmä tuottaa monipuolisempaa näyttämötaidetta kaikkialla Suomessa.

3.3b. Kokeilu: rajattu taiteilijapalkkatyyppinen järjestelmä

Keskeisenä taiteilijapoliittisena uudistuksena rahoitusjärjestelmän uudelleentarkastelun yhteydessä ehdotetaan, että Suomessa toteutetaan kokeilu, joka seuraa malliltaan Ruotsissa jo pitkään käytössä ollutta ja myös Norjaan hiljattain kopioitua Allianssi-mallia. Allianssi tässä kontekstissa tarkoittaa molempien kyseisten maiden kohdalla rajattua, tietyt ehdot täyttävien alalla työskentelevien freelancer-taiteilijoiden palkkausjärjestelmää. Se tukee taiteilijoiden tasaista toimeentuloa ja elämänhallintaa tilanteessa, jossa vakituiset taiteelliset työurat ovat jäämässä selkeään vähemmistöön.

Suomessa Taiteilija-allianssi olisi ehdotuksemme mukaan kustannusarvion rajoissa toimiva ja siksi suljettu kokeilujärjestelmä. Se takaisi riittävän tulotason alalla aktiivisesti työskenteleville freelancer-taiteilijoille näiden työtilanteessa tapahtuvista tilapäisistä muutoksista huolimatta sekä vähentäisi erilaisista asemista toiseen siirtymiseen liittyvää byrokratiaa ja työn sirpalemaisuudesta aiheutuvaa taloudellista epävarmuutta. Kysymys on eräänlaisesta rajatusta perustulokokeilusta. Tuntuvasti vuonna 2016 käynnistettyä Kelan perustulokokeilua rajatumpi taiteilijaotos ei olennaisesti muuta alan taiteilijakentän dynamiikkaa, mutta näin ei ole tarkoituskaan. Järjestelmän peruslähtökohta on, että taiteilijat sekä kokeilujärjestelmän piirissä että sen ulkopuolella jatkavat työntekoa alalla aivan entiseen malliin.

Taiteilija voidaan ymmärtää tässä käsitteenä suhteellisen laajasti. Ruotsissa järjestelmän piirissä on näyttelijöitä, tanssijoita ja muusikoita, Norjassa näyttelijöitä ja tanssijoita. Käsityksemme mukaan ei ole mitään estettä sille, etteikö järjestelmä voisi toimia samoin perustein tukena myös alalla työskenteleville taiteellisissa suunnittelija-ammateissa toimiville, kuten ohjaajille ja skenografeille. Pohjoismaisten kollegoiden kanssa käydyissä keskusteluissa Suomessa mahdollisesti käynnistettävään kokeiluun on myös kohdistettu tällaisia laajempaa soveltamispiiriä edistäviä toiveita, koska Suomen malli voisi tällöin osaltaan edistää vastaavaa rakenteellista kehitystä muissa pohjoismaisissa järjestelmissä.

Kun esittävän taiteen ydintehtävää toteuttavat työntekijät ovat teattereissa yhä enenevässä määrin tilapäistä työvoimaa, ja alan työttömyys kasvanut, taiteilijat pelkäävät kilpailun työmahdollisuuksista ja muutosten sopimuskäytännöissä laskevan jo ennestään matalaa palkkatasoa. Myös tästä syystä aiemmin esille tuotu Allianssin kaltainen perustulokokeilu taiteilijoille on kannatettava uudistus, joka parantaa taiteilijoiden kokemusta mahdollisuuksista vaikuttaa omaan asemaansa alalla.

Allianssi-tyyppistä esiintyvän taiteilijan perustulomallia on käsityksemme mukaan valmisteltu aikaisemmin ministeriön toimesta. Suosittelemme, että rahoitusuudistusta pohtiva asiantuntijaryhmä ja Taiteen edistämiskeskuksen johto ottaisivat selvää ministeriön aiemmin asiassa tehdystä selvitystyöstä, sekä tutustuisi Ruotsin ja Norjan jo olemassa oleviin malleihin ja niistä saatuihin kokemuksiin ja tuloksiin. Toivomme, että tehtyjen havaintojen perusteella tehtäisiin ehdotus Suomessa toteutettavasta rajatusta Allianssi-kokeilusta, jolla pyrittäisiin luomaan ensi vaiheessa kustannuksiltaan pieni ja rajattu, mutta toivottavasti tulevaisuudessa kasvava ja vahvistuva

tukijärjestelmä yhä voimakkaammin freelancer-työvoiman varassa toimivalle esittävän taiteen sektorille. Allianssin kautta taiteilijoille kanavoitava tuki säästäisi työttömyysjaksoille osuvaa yhteiskunnan muuta tukea, sillä taiteilijan ei tarvitsisi enää turvautua muihin yhteiskunnan tukijärjestelmiin. Tästä syystä järjestelmän rahoitusratkaisun osalta olisi järkevää pyrkiä rakentamaan malli, jossa tämä säästö toisen sektoriministeriön alueella huomioitaisiin järjestelmän rahoituspohjassa.

Esitykset:

16. Perustetaan rahoitusuudistuksen yhteydessä Suomen Allianssi, jonka piiriin otetaan rahoitusuudistuksen yhteydessä parhaaksi harkitulla tavalla otos esittävän taiteen alojen taiteilijoita.

17. Pyritään neuvottelemaan Allianssi-järjestelmän rahoitusratkaisu niin, että järjestelmän aiheuttamat säästöt muissa yhteiskunnan tukijärjestelmissä tulevat huomioiduiksi ja ettei järjestelmän rahoitus tule kokonaisuudessaan kulttuurimäärärahoista.

Kustannusvaikutus:

Allianssi-mallissa kustannusvaikutus on täysin riippuvainen käyttöön otetun kokeilujärjestelmän volyymista. Pienimmillään vain muutaman taiteilijan kokeiluotoksen kustannukset liikkuvat joissakin kymmenissä tuhansissa euroissa, ja ovat suurelta osin yhteiskunnalle vaihtoehtoiskustannuksia tukijärjestelmille, joihin freelancer-taiteilijat nykytilanteessa joutuvat työttömyysjaksojen yhteydessä turvautumaan. Järjestelmän hallinnoinnin kustannuksista on mahdollista laskea hyvinkin realistinen arvio tutustumalla Ruotsin ja Norjan jo toiminnassa olevien järjestelmien hallinnolliseen rakenteeseen.

3.5 Alan työehtojen kehittämiseen liittyvät kysymykset

Mikäli osana taiteilijapolitiikkaa halutaan kehittää taiteilijoiden asemaa työelämässä vakituisten työsuhteiden kadotessa alalta, on kulttuuripoliittisin rahoituskannustimin mahdollista tukea erilaisten uusien palkkausmuotojen kehittymistä ja vaihtoehtoisten tuotantorakenteiden kokeilemista. Erilaiset freelancer-työvoiman palkkaustavat ovat kehittyneet alalla hitaasti. Työntekijäjärjestöjen kasvava huoli jäsentensä palkkatason putoamisesta pitkittyneen julkisen talouden taantuman ja tiukan talouden aikana ovat merkittävästi hidastaneet alan kykyä kokeilla uudenlaisia joustavampia palkkauksen muotoja.

Joustavammat mahdollisuudet tehdä erityyppisiä työsopimuksia työvoimaa palkatessa tarkoittavat työnantajille enemmän mahdollisuuksia työllistää alan ammattilaisia. Kaikissa tapauksissa tämä ei tarkoita työntekijöiden tulotason nousua. Tavoitteena on kuitenkin jakaa sama resurssi joustavammin ja käyttää se useamman työntekijän palkkaukseen. Hyvänä esimerkkinä asiasta voidaan mainita jo vuosikymmenen ajan käyty keskustelu mahdollisuuksista palkata tuotantoihin freelancer-työvoimaa kuukausipalkalla harjoitus- ja esityspalkkiopohjaisen mallin sijasta. Kokeilusääntely sopimustyyppiin liittyen on kehittynyt yskähdellen ja hitaasti.

Aikoina, jolloin suuret valtakunnalliset työmarkkinaratkaisut on tehty lähes tai täysin nollatason kustannustason lisäyksillä, on vaikeaa rakentaa työehtosopimusratkaisujen sisään kannustimia uusien työllistämisratkaisujen kokeiluun. Työllistämistuella voitaisiin kuitenkin rakentaa kannustimia joustavampaan sopimustoiminaan ja samalla kehittää alan työn dynamiikkaa tulevaisuudessa.

Esitykset:

18. Kohdistetaan esittävän taiteen alalle vähintään kahdeksi vuodeksi työllistämistukea. Sidotaan työllistämisraha alaa kehittäviin työllistämistoimenpiteisiin, joilla pyritään kokeilemaan uusia työsopimus- ja tuotantorakenteita. Tuki olisi harkinnanvaraista ja se jaettaisiin hakemusten perusteella kuten vuonna 2015. Tällä kertaa se olisi kuitenkin käytettävissä niin valtionosuusjärjestelmän piirissä kuin sen ulkopuolella olevien ammattiteattereiden työllistämiskustannuksiin laajemman työmarkkinavaikutuksen saavuttamiseksi.

Kustannusvaikutus:

Kustannusvaikutus riippuu suoraan siitä, kuinka vaikuttavia uudistuksia alan työllistämis- ja tuotantorakenteisiin haetaan.

Ehdotamme, että rahoitusuudistuksen yhteydessä työllistämisraha kohdennettaisiin vähintään kahdelle vuodelle ja sen taso olisi vähintään sama kuin vuonna 2015. Työllistämishankeraha esitettäisiin katettavaksi yritystukiin varatuista määrärahoista, eikä se näin aiheuttaisi muutoksia Opetus- ja kulttuuriministeriön määrärahoihin tai veikkausvoittovarojen käyttöön.

3.6 Kiertuetoiminta ja kansainvälisen liikkuvuuden edistäminen

Kotimaisen esitystoiminnan vierailu- ja kiertuetoiminnan edistämiseksi on selvitettävä vaihtoehtoiset tavat edistää esitysten elinkaarta ja maantieteellistä saavutettavuutta kehittäviä ratkaisuja.

Yksi varteenotettava vaihtoehto on kehittää vierailu- ja kiertuetoimintaa tukeva uusi rahoitusmuoto, jossa tukirahoitus kohdistuu vierailutoiminnan osalta ns. tappiotakuun muodossa mahdollisen esitysvierailusta syntyvän taloudellisten tappion kattamiseen. Mikäli järjestelmän piirissä järjestetty esitysvierailu kattaa kustannukset vierailuun liittyvillä tuotoilla, se ei toisin sanoen saisi tällöin järjestelmästä tukea.

Kansainvälisen liikkuvuuden osalta kotimaisen näyttämötaiteen edellytyksiä viedä esitystoimintaa, toimialojen ammattiosaamista ja kotimaista näytelmäkirjallisuutta ulkomaille koordinoivat suurelta osin teatterin, tanssin ja sirkuksen tiedotuskeskukset. Kansainvälisen liikkuvuuden tukijärjestelmässä ja resursoinnissa on huomattavasti kehittämisen varaa. Uudistuksen yhteydessä on syytä käydä läpi nykyiset teatterialan kulttuuriviennin tukimuodot ja arvioida, miltä osin näitä on syytä kehittää ja vahvistaa.

Esitykset:

19. Kotimaisen esitystoiminnan vierailu- ja kiertuetoiminnan edistämiseksi on selvitettävä vaihtoehtoiset tavat edistää esitysten elinkaarta ja maantieteellistä saavutettavuutta kehittäviä ratkaisuja (esim. tappiotakuu esitysvierailusta syntyvän taloudellisen tappion kattamiseen). On syytä tarkastella, toimivatko samanlaiset ratkaisut puheteatterin, tanssin, sirkuksen ja taidemusiikin kiertuetoimintaa edistävinä toimenpiteinä, vai onko syytä rakentaa erilaisia järjestelmiä eri taidemuodoille.

20. Kansainvälisen liikkuvuuden osalta uudistuksen yhteydessä on syytä käydä läpi nykyiset alan kulttuuriviennin tukimuodot ja arvioida Teatterin, Tanssin ja Sirkuksen Tiedotuskeskusten ehdotusten pohjalta, miltä osin näitä on syytä kehittää ja vahvistaa.

Kustannusvaikutus:

Kustannusvaikutus kansainvälistä liikkuvuutta ja kiertuetoimintaa edistävien rahoitusmekanismien kehittämisestä korreloi suoraan tavoiteltuun kulttuuripoliittiseen vaikuttavuuteen. Jos halutaan vahvistaa kotimaisen näyttämötaiteen kentän kansainvälistä vaikuttavuutta, ala tarvitsee tuntuvasti nykyistä parempaa resursointia ja vientiä tukevia rahoitusmekanismeja.

4. Mitä lisäpanostuksella näyttämötaiteen kehittämiseen saadaan?

> ”Nykyään ihmiset pystyvät tietokoneiden ja tallenteiden avulla sukeltamaan fiktiivisiin todellisuuksiin. Tämä kuitenkin tehdään useimmiten yksin tai korkeintaan kaksin. Teatterissa liikutaan kollektiivisesti kahden eri todellisuuden rajapinnalla ja tämä on huima asia. Tajuntamme liike eri todellisuuksien välillä on mielen vapautta, hulluutta, luovuutta, irrationaalisuutta ja viisautta. Yksityisesti voimme uneksia, mutta teatterissa voimme nähdä kollektiivisia unia. Käytössä on jokin ihmismielen ainutlaatuinen potentiaali”.
> *Saana Lavaste kirjassa Avoin näyttämö – Käsikirja teatterin uudistajille, 2015:54.*

Näyttämötaide on autenttista läsnäolon taidetta, jossa tekijän ja katsojan välille syntyy yhteinen sopimus, kaksoistietoisuus. Sen ydin on tilanteissa, hetken mahdollisuuksissa tuottaa katsojalle katharsis, puhdistuminen, oivaltaminen itsestä tai ympäristöstä, tunnistautuminen tai samaistuminen. Näyttämötaide opettaa kehokäyttäytymistä tiedostamattomalla tavalla. Se on mahdollisuus moniääniseen ja -paikalliseen tapahtumiseen. Katsoja kokee kinesteettisesti energian, ja sen vallassa antautuu kiinnittämään huomiota yhdessä samoihin asioihin.

Esittävät taiteet ovat myös visuaalista taidetta, joka toimii vastapainona digitaaliselle maailmalle ja tekniselle läsnäololle.

Juuri näiden ominaisuuksien vuoksi ammattimaista esittävää näyttämötaidetta käy katsomassa vuosittain noin 3 miljoonaa katsojaa. Tarve näyttämötaiteelle on suurempi kuin kentän mahdollisuudet tarjota katsojille juuri heidän tarpeisiinsa räätälöityä palvelua. Suomessa on vahva alueellisten teattereiden verkosto, ja sen rinnalla toimii pienempien teattereiden, teatteriryhmien, tanssiteattereiden, tanssiryhmien, aluekeskusten, sirkuksen ja tanssin talojen sekä sirkuksen ryhmien laaja kenttä valmiina vastaanottamaan tehtävänsä täydentävänä ja omana erikoistuvana palveluiden tarjoajana. Freelancetaiteilijat työskentelevät jatkuvasti erilaisissa yhteisöissä käyttäen ammattitaitoaan muiden alojen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseen. Näyttämötaide on vasta astunut osaksi ihmisen arkea. On vain yksi haaste: sen määrärahat. Ne eivät vastaa esitysten ja palveluiden tarvetta.

Tässä esityksessä halutaan muutosta. Haluamme eliminoida sen uskonpuutteen, joka kohdistuu taiteeseen ja kulttuuriin. On aika ottaa kunnon riski, ja laittaa taiteen voimalla kuntoon yhteiskuntaa. Vain suurilla satsauksilla saadaan suuria tuloksia.

Taide on monipuolistunut viime vuosien aikana hurjalla vauhdilla, ja nyt vaaditaan eri kentän toimijoiden tehtävien selkiyttämistä ja työnjakoa, jotta katsojien ja erilaisten yleisöjen tarpeisiin voidaan vastata. Taiteen merkitystä ja sen hyödyntämistä monimuotoisissa tilanteissa voidaan edesauttaa yleisötyön ja taidekasvatuksen keinoin. Taiteilijoiden hyvinvoinnin lisääminen ja työllisyyden kasvu tarjoavat yhteistä hyvää alan ulkopuolelle. Vahvassa asemassa oleva taiteilija on innokas uudistaja, joka tarjoaa osaamistaan inhimillisen kärsimyksen vähentämiseksi ja humaanin ajattelun kehittämiseksi. Hän luo työnsä tyhjästä sinne, missä sitä tarvitaan.

Näyttämötaiteen resurssien vahvistaminen lisää oletettavasti myös VOS-teattereiden ja rahoituslain ulkopuolisten toimijoiden välisiä yhteistuotantoja ja esitysten kiertuetoimintaa kuntien alueilla. Se turvaa näin alueellista tasa-arvoa ja lisää eri yleisöryhmien välistä tasa-arvoa (esim. lastenteatterin tuottaminen). Se nostaa esittävän taiteen kokonaisuutena yhdeksi suureksi suomalaiseksi vetovoimatekijäksi niin maan rajojen sisäpuolella kuin kansainvälisestikin. Esittävät taiteet ovat merkittävä osa kansallista identiteettiä ja peilikuva.

Esityksemme ei suoraan ota kantaa eri taidelajien tai taidetyylien välisiin tasa-arvokysymyksiin, mutta ehdotukset tukevat myös niiden välisen tasa-arvon kehittämistä pitkällä aikajänteellä. Yleisötyön ja taidekasvatuksen tarve on suuri, ja ehdotetuilla korotuksilla toimijat saavat resursseja myös näihin tehtäviin. Näyttämötaiteen toimijoiden halu kehittyä ja kehittää toimintaansa on suuri, ja tällä esityksellä pyritään turvamaan kehityksen jatkuminen.

Esityksemme pyrkii myös vähentämään VOS-toimijoiden ja rahoituslain ulkopuolisen kentän välistä kuilua. Se pyrkii huomioimaan tekijöiden ja toimijoiden oman tahtotilan pysyä VOS-rakenteiden ulkopuolella tai sisäpuolella. Erilaisten toimijoiden tarpeiden yksilöllinen huomioiminen on pyritty turvaamaan monipuolisilla kehitysehdotuksilla. Yksittäiset ratkaisut, jotka eivät huomioi kokonaisuutta, johtavat usein siihen, etteivät ne enää palvele ketään hyvin. Kentän monimuotoisuus on rikkaus myös katsojalle ja sen turvaamisessa tarvitaan myös toimijoiden omaa arviointia ja kehitystavoitteiden asettamista.

Meillä on unelma modernista, luovasta, dynaamisesta ja tasokkaasta näyttämötaiteen kentästä. Ryhdytäänkö töihin?

Maaria Kuukorento,
toiminnanjohtaja, Teatterikeskus
info@teatterikeskus.fi

Tommi Saarikivi,
toiminnanjohtaja, Suomen Teatterit ry
tommi.saarikivi@suomenteatterit.fi

Kannen kuva: Tanssiteatteri MD, Klaffi, kor. Mari Rosendahl, kuva Ari Ijäs.

LIITE 1: Näyttämötaiteen rahoitusrakenteen kehitystä kuvaavia tilastoja

Yhteistuotannot:

	Esityskerrat	Katsojat	%-osuus kokonaiskatsojista	Katsojat yhteensä
VOS-teatteri & VOS-teatteri				
2014	283	17891	0,79	2251756
2015	277	42481	1,80	2364351
VOS-teatteri & Rahoituslain ulkopuolinen ammatteatteri tai -ryhmä				
2014	284	28870	1,11	2609156
2015	262	20666	0,78	2654614
Rahoituslain ulkopuolinen ammatteatteri tai -ryhmä & Rahoituslain ulkopuolinen ammatteatteri tai -ryhmä				
2014	226	15605	4,37	357400
2015	56	4816	1,56	308144
Yhteensä				
2014		62366	2,45	2546790
2015		64500	2,43	2654614

VOS-teattereiden kokonaisesityskerrat olivat 12639 ja 12511 vuosina 2014 ja 2015. Vastaavasti esimerkiksi puhtaasti VOS+VOS-yhteistyön yhteistuotantojen osuudet esityksistä noina vuosina olivat 2,24 ja 2,21 %, ja jos lisätään VOS-yhteistyön ryhmien kanssa, luvut ovat 4,49 % ja 4,31 %. Nopeana johtopäätöksenä voi todeta, että yhteistyö ei ainakaan näinä vuosina ole korreloinut muun tuotannon yleisötavoittavuuden kanssa.

Vierailuesitysten esityskerrat ja katsojamäärät

	Esityskerrat/2014	Katsojat/2014	Esityskerrat/2015	Katsojat/2015
Vierailuesitykset vos-teattereissa yht.	1 409	198 631	1 304	188 041
Suuret ja keskisuuret t. (33)	948	150 720	899	143 556
Ryhmät ja pienteatterit (14)	307	35 719	259	28 576
Tanssiteatterit (11)	154	12 192	146	15 909

Tilastoon ei ole laskettu mukaan Suomen Kansallisoopperan vierailuesityksiä.

VOS-puheteattereiden täyttöasteet:

Tilastoa luettaessa on syytä kiinnittää huomiota siihen, että ammattiteattereiden lipunmyynnissä oli normaalia kausivaihtelua suurempi pudotus vuosina 2013 ja 2014, jonka jälkeen myynti korjaantui jälleen useammalla prosentilla ylöspäin vuonna 2015. Edellinen vastaava pudotus nähtiin ammattiteattereiden myynnissä 90-luvun alussa. Täyttöasteiden kehitykseen vaikuttaa myös alan kokonaisesitysmäärän kehitys, joka on 2010-luvun rahoitusleikkausten johdosta ollut lievässä laskusuunnassa jo useamman vuoden ajan.

Vos-puheteattereiden ja Suomen Kansallisteatterin teatterisalien täyttöprosentit 2005-15

	Täyttöprosentit										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Näyttämöt yhteensä	71,1	70,4	70,6	69,1	69,3	70	69,4	68,5	66,5	65,3	65,6
Päänäyttämöt	69,3	68,2	68,9	67,8	67,7	67,7	68,3	67,3	65,2	63,6	65,6
Muut näyttämöt	77,2	78,1	76,1	73,3	74,2	76,2	72,8	71,5	69,8	69,1	65,7

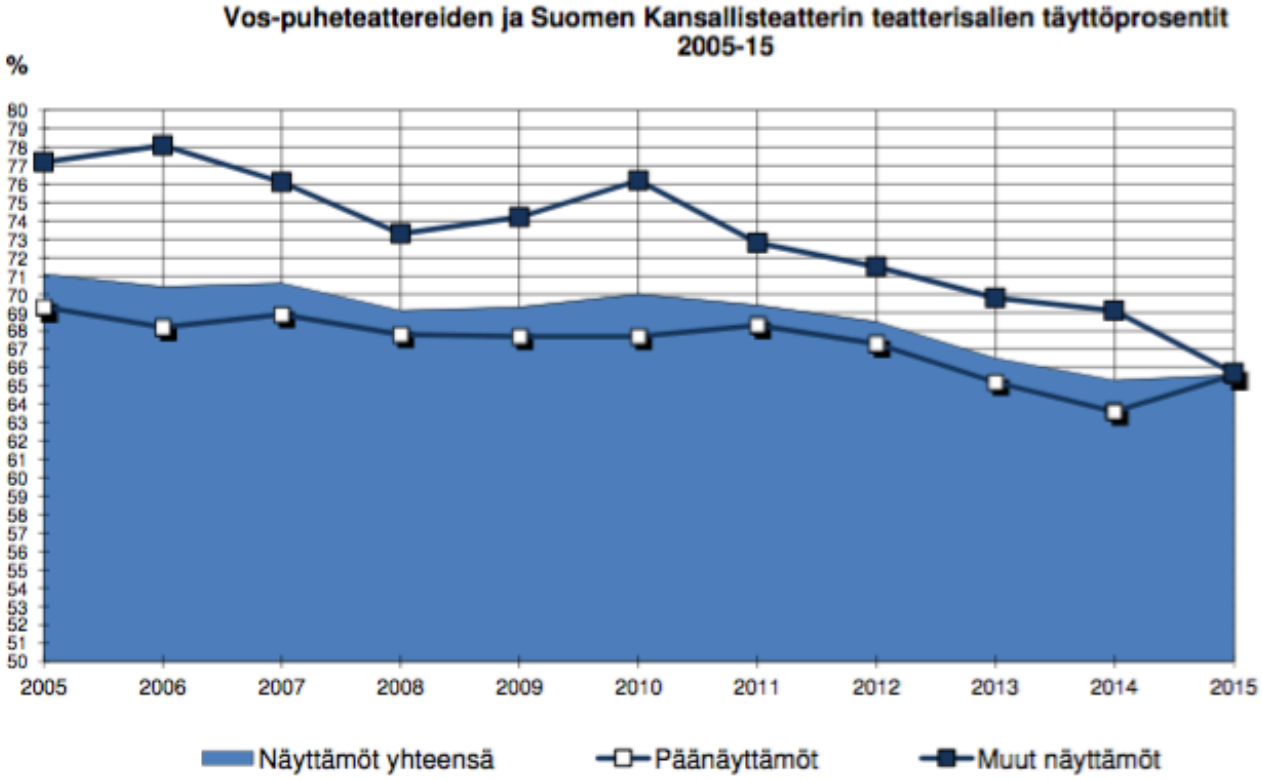

Valtionavustus teatterilain ulkopuolisten teattereiden toimintaan 2005-2016

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Valtionavustus	1 010 000	1 060 000	1 055 000	1 222 000	1 422 000	2 422 000	2 772 000	2 772 000	2 874 000	2 914 000	2 914 000	2 914 000

Valtionavustus, kunnanavustus, omat tulot ja muut avustukset teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisissa teattereissa 2005-2015

Rahoitusrakenteessa on toimijakohtaisia eroja niin VOS- kuin harkinnanvaraisella valtion tuella toimivassa kentässä. Kunnanavustusten osuus on kuitenkin VOS:n ulkopuolisessa teatterikentässä huomattavasti matalammalla tasolla kuin VOS-teattereissa, pois lukien VOS-tanssiteatterit, joilla on lähes poikkeuksetta myös VOS-puheteatterikenttää heikompi kunnan tuki.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Valtionavustus	1 010 000	1 060 000	1 055 000	1 222 000	1 422 000	2 422 000	2 772 000	2 772 000	2 874 000	2 914 000	2 914 000
Kunnanavustus	598 630	755 066	723 179	890 908	1 077 952	1 014 682	1 061 252	1 200 408	1 108 590	1 021 858	1 047 204
Omat tulot	2 863 473	3 917 902	2 872 662	2 811 018	3 511 676	3 088 348	3 711 452	4 061 023	4 040 771	4 188 527	4 133 492
Muut avustukset	613 841	765 830	680 175	1 141 537	1 239 217	1 214 442	1 510 291	1 386 239	1 451 935	1 075 482	1 383 132

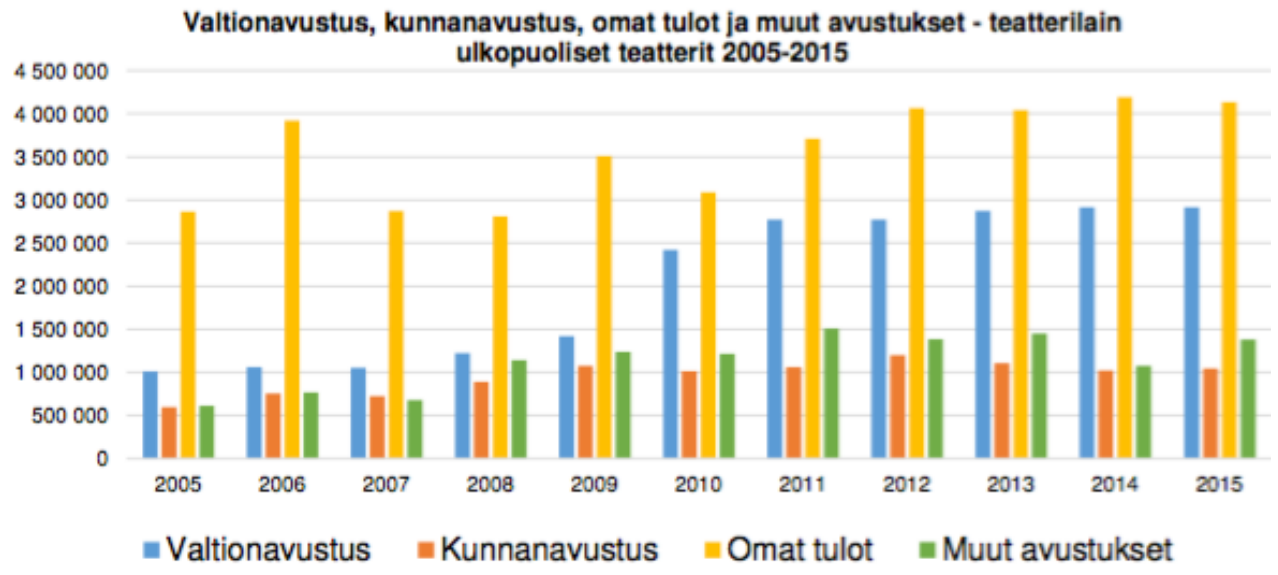

VOS-teattereiden rahoitusrakenne:

Vos-teattereiden julkiset avustukset, omat tulot ja muut avustukset 2005-2015 (milj. EUR)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Valtionosuus	32,0	32,9	33,7	41,4	49,1	57,1	58,0	56,7	58,5	58,5	57,0
Kunnanavustus	56,8	57,8	58,0	59,3	59,9	59,1	59,7	61,8	62,7	63,2	64,7
Omat tulot	37,7	42,7	44,1	46,2	44,6	50,0	51,2	53,1	50,1	50,4	52,7
Muut avustukset	3	3,4	3,9	3,7	3,3	3,7	4,4	4,4	4,4	4,8	6,1

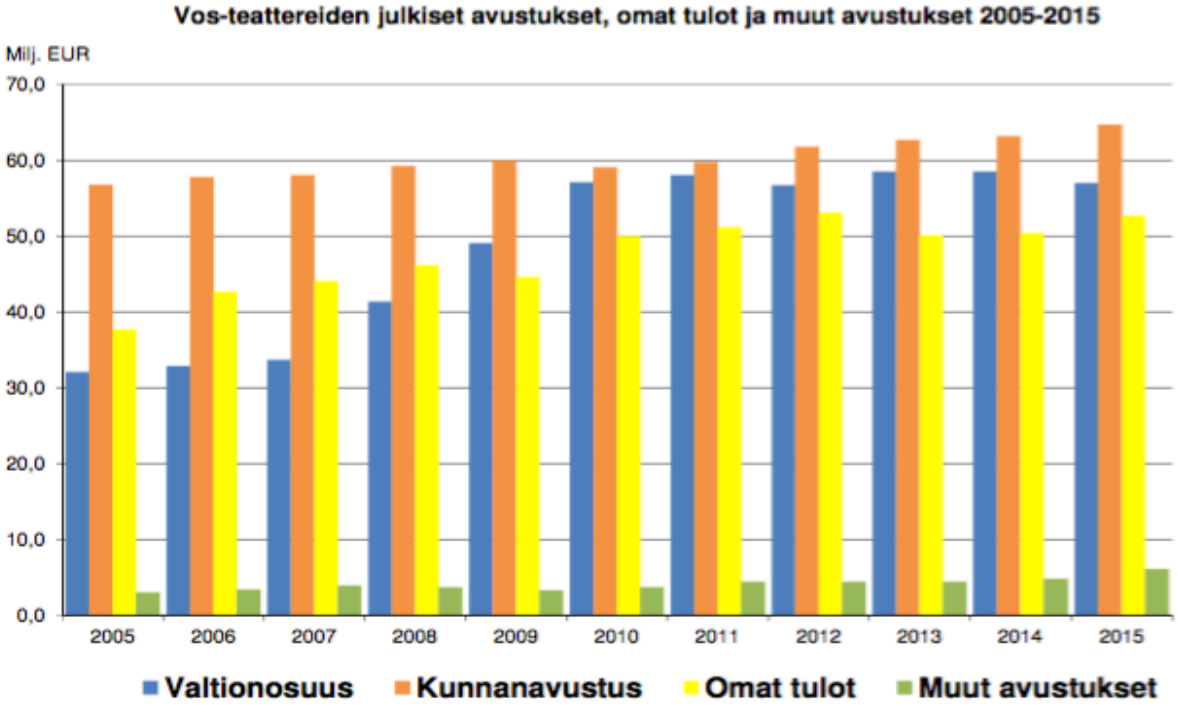

LIITE 2: Vierailijatehtävät VOS-teattereissa

Vierailijatehtävät VOS-teattereissa, Kansallisteatterissa ja Kansallisoopperassa 2015

Näyttelijät	1251
Ohjaajat	284
Lavastajat	165
Pukusuunnittelijat	132
Dramaturgit	52
Tanssijat, koreografit	697
Valo- ja äänisuunnittelijat	188
Sirkustaiteilijat	29

Ammattiliittoon kuuluvien freelancereiden keskimääräinen työllistyminen VOS-teattereissa

Tehtävä	Freelancereiden määrä ammattiliitoissa	Tehtävien määrä/hlö/vuosi VOS-teattereissa
Näyttelijät	818	1,5
Ohjaajat	198	1,4
Lavastajat	76	2,2
Pukusuunnittelijat	64	2,1
Dramaturgit	43	1,2
Tanssijat, koreografit	510	1,4
Valo- ja äänisuunnittelijat	120	1,6
Sirkustaiteilijat	62	0,5

Ammattiliittoihin kuuluvat työikäiset taiteilijat

		Freelancerit	%	Työsuhteessa	%
Näyttelijät	1258	818	43,2	440	69,7
Ohjaajat	233	198	10,5	35	5,5
Dramaturgit	51	43	2,3	8	1,3
Lavastajat	109	76	4,0	33	5,2
Pukusuunnittelijat	92	64	3,4	28	4,4
Valosuunnittelijat	78	62	3,3	16	2,5
Äänisuunnittelijat	73	58	3,1	15	2,4
Videosuunnittelijat	2	2	0,1	0	0,0
Koreografit	124	112	5,9	12	1,9
Tanssitaiteilijat	442	398	21,0	44	7,0
Sirkustaiteilijat	62	62	3,3	0	0,0
Yhteensä	2524	1893		631	

Työikäiset freelancerit/itsensätyöllistäjät

Tiedot saatu Suomen Näyttelijäliitosta ja Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitosta (tilanne toukokuu 2016). Esittävien taiteiden kentällä toimivat taiteilijat ammateittain. Järjestäytymisaste on korkea, eli freelancereiden määrät kuvaavat kenttää. Kentän rakenteen näkökulmasta on tärkeätä tietää kokonaisvolyymi ja taiteenalakohtaiset volyymit.

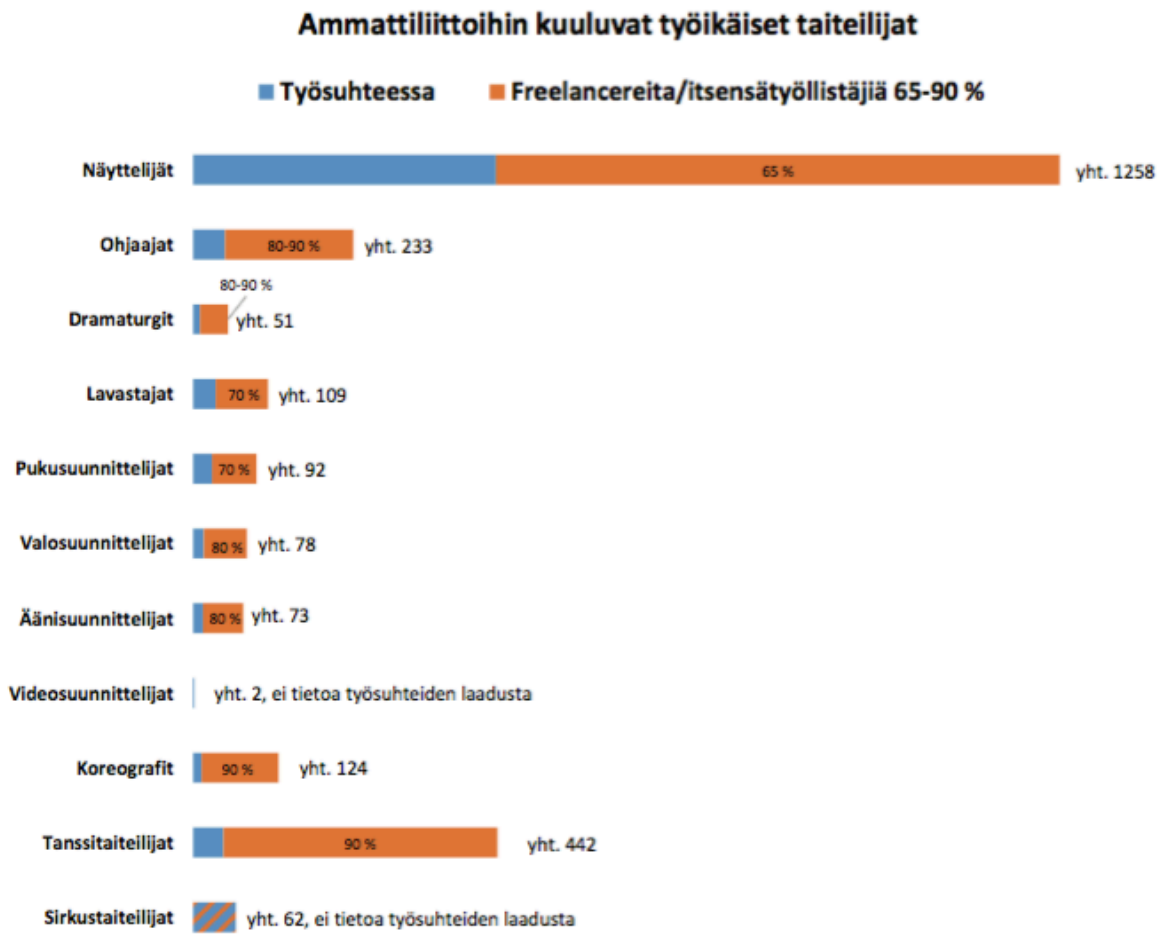

Taiteilijoita yhteensä 2524,
joista freelancereita/itsensätyöllistäjiä n. 1830
Lisäksi muita esittävien taiteiden kentällä toimivia: tanssinopettajat, yht. 408 teatteri-ilmaisunohjaajat, yht. 273 .

LIITE 3: Esimerkkilaskelmia liittyen toisen ja kolmannen rahoitusportaan kehittämiseen

1. Esimerkkilaskelma kehittämisrahoituksen piiriin nousevien rahoituslain ulkopuolisten teatteri-, tanssi- ja sirkusryhmien nykyisistä määrärahoista ja lisärahoituksen tarpeesta uudessa järjestelmässä

Ryhmien nykyiset harkinnanvaraiset valtion tuet (2016):

Teatteri	25 ryhmää
Circus Maximus	60 000
Duv Teatern	10 000
Esitystaiteen seura	15 000
Höyhentämö	35 000
Improvisaatioteatteri Stella Polaris	50 000
Jalostamo-kollektiivi	25 000
Kolmas Tila	45 000
Teatteri 2.0	27 000
Myllyteatteri	50 000
Nukketeatteri Akseli Klonk	25 000
Aura of Puppets	50 000
RedNoseClub	10 000
Rospuutto-ryhmä	75 000
Teatteri Siperia	50 000
Teatteri Taimine	30 000
Blaue Frau	20 000
Stjärnfall	10 000
Teatteriosuuskunta Ilmiö	17 000
Teatteri Metamorfoosi	35 000
Teatteri Pensas	12 000
Projektori	25 000
Ruskaensemble	20 000
Toisissa Tiloissa	10 000
Totem-teatteri	65 000
Valtimonteatteri	35 000
Yhteensä	**€806 000**

Tanssi	14 ryhmää
As2wrists	20 000
Barker-teatteri	39 000
Flow	65 000
Intomieliset	39 000
Keho Liikkeessä	59 000
Liikkeen puolesta	50 000
Nomadi/Arja Raatikainen	45 000
Pohjoinen liike	20 000
Taideosuuskunta Apinatarha	20 000
Taideosuuskunta Piellos	38 000
Tanssi- ja esitystaideyhdistys Ehkä	50 000
Tanssiryhmä +Co	50 000
Tanssiryhmä Off/Balance	50 000
Urbaani taidetanssi	20 000
Yhteensä	**€565 000**

Sirkus	8 ryhmää
Association WHS	68 000
Lokal Collective	16 000
Monitaideyhdistys Piste	13 000
Sirkus Aikamoinen	16 000
Sirkus- ja musiikkiyhdistys Agit-Cirk	30 000
Circus Uusi Maailma	20 000
Race Horse Company	42 000
Taikateatteri 13	15 000
Yhteensä	220 000

Kaikki yhteensä	**€1 591 000**

Ryhmien kehittämisrahoituksen kustannukset

Nykyiset alle 50 000 euroa saavat ryhmät	
Teatteri	17 ryhmää
Tanssi	8 ryhmää
Sirkus	7 ryhmää
Yhteensä	32 ryhmää
Kehittämisrahoitus 80 000 €/vuosi	**€2 560 000**

Nykyiset alle 80 000 euroa saavat ryhmät	
Teatteri	6 ryhmää
Tanssi	6 ryhmää
Sirkus	1 ryhmä
Yhteensä	13 ryhmää
Kehittämisrahoitus 100 000 €/vuosi	**€1 300 000**

Kehittämisrahoituksen tarve kaikki ryhmät yht.	**€3 860 000**

2. Esimerkkilaskelma kustannuksista, jos vakiintuneen teatterin, tanssin ja sirkuksen ryhmäkentän tukia korotetaan 10 prosenttia.

Yli 90 000 euroa saavat teatterit ja ryhmät:

Musikkiteatteri Kapsäkki	160 000
Keski-Uudenmaan teatteri	115 000
Klockriketeatern	195 000
KokoTeatteri	120 000
Nukketeatterikeskus Poiju	170 000
Rakastajat-teatteri	150 000
Teatteri Avoimet Ovet	175 000
Teatteri Quo Vadis	90 000
Teatteri Telakka	130 000
Teatteri Vanha Juko	190 000
Tehdas Teatteri	115 000
Universum	195 000
Yhteensä	**1 805 000**

Kustannus näiden ryhmien tuen nostamisesta 10 prosentilla olisi yhteensä **108 500 €.**

Yli 80 000 euroa saavat tanssiryhmät:

Alpo Aaltokoski Company	92 000
Compania Kaari & Roni Martin	80 000
K&C Kekäläinen & Co	86 000
Routa	85 000
Susanna Leinonen Company	112 000
Tanssiteatteri Tsuumi	80 000
Yhteensä	**535 000**

Kustannus näiden ryhmien tuen nostamisesta 10 prosentilla olisi **53 500 €.**

Yli 80 000 euroa saavat sirkusryhmät:

Cirko Aereo	88 000
Circo	217 000
Yhteensä	**305 000**

Kustannus näiden ryhmien tuen nostamisesta 10 prosentilla olisi **30 500 €.**

Tuen korotuksen kustannukset 20 ryhmälle yhteensä **264 500 euroa**. Laskelmissa käytetyt luvut perustuvat vuoden 2015 tietoihin.

LIITE 4: Yhteenveto valtionosuuden piirissä olevien lastenteattereiden tilanteessa tapahtuneista muutoksista

Valtionosuuden piirissä olevien lastenteattereiden määrä

Vuodesta 1994 vuoteen 2012 valtionosuuden piirissä olevien itsenäisten lastenteattereiden määrä on laskenut yhdeksästä viiteen. Valtionosuuden piiristä poistuneista lastenteattereista kolme lopetti toimintansa talousvaikeuksien vuoksi ja Teatteri 2000 fuusioitui osaksi Tampereen Työväen Teatteria vuoden 2012 alusta.

Lastenteattereiden henkilötyövuodet

Lastenteatterit ovat pieniä teattereita, joissa on tarkastellulla aikavälillä ollut käytettävissä keskimäärin 14 henkilötyövuotta per teatteri. Muissa teattereissa vastaava määrä on keskimäärin 47 htv/teatteri. Lastenteattereiden osuus kaikkien teattereiden henkilötyövuosista on tarkastellulla aikavälillä noin 4 prosenttia. Lastenteattereiden määrän vähenemisestä johtuen suoraan lastenteattereille osoitettujen henkilötyövuosien määrä on vähentynyt vuodesta 1995 vuoteen 2013 yhteensä 43 prosentilla, 119 henkilötyövuodesta 68:aan.

Tilausnäytösten osuus lastenteattereiden esityksistä laskussa

Tilausnäytösten osuus lastenteattereiden esityksistä on huomattavan korkea verrattuna muihin teattereihin. Tilausnäytöksellä tarkoitetaan näytöstä, jonka jokin ulkopuolinen taho, kuten koulu- tai päiväkoti, varaa kokonaisuudessaan omille katsojilleen. Tarkastellulla aikavälillä tilausnäytösten osuus lastenteattereiden kaikista esityksistä on keskimäärin 47 prosenttia, kun niiden osuus muiden teattereiden esityksistä on noin 14 prosenttia.

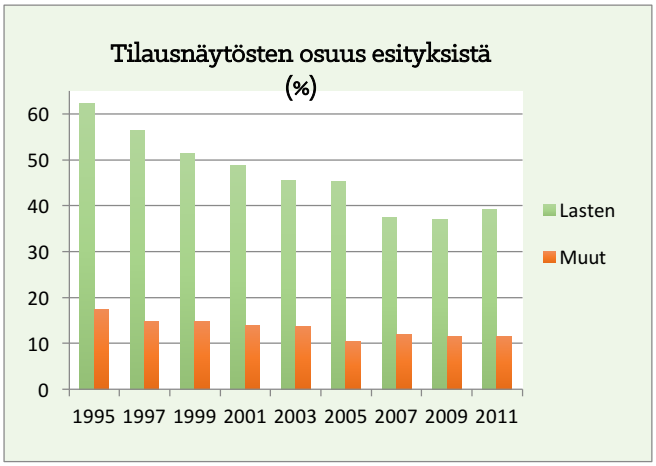

1990-luvulla tilausesitykset vastasivat korkeimmillaan yli 60 prosenttia lastenteattereiden esityksistä, mutta 2000-luvulle tultaessa niiden osuus esityksistä on laskenut tasaisesti. Vuodesta 1995 vuoteen 2011 tilausnäytösten osuus on laskenut lastenteattereissa lähes 25 prosentilla. Tilausnäytösten vähenemiseen ovat vaikuttaneet ennen kaikkea kuntien ja opetustoimen kulttuurimäärärahojen väheneminen, kuntauudistuksen aiheuttama kulttuuripalveluiden keskittäminen sekä koulujen ja päiväkotien asettama rahankeruukielto.

Pääsylipputulojen kehitys

Lastenteattereissa lippujen hinnat ovat huomattavasti muita teattereita alhaisemmat. Lastenteattereissa pääsylipputulot myytyä lippua kohden ovat tarkastellulla aikavälillä keskimäärin 5,9 euroa, kun muissa teattereissa vastaava tulo on noin 17 euroa/lippu.

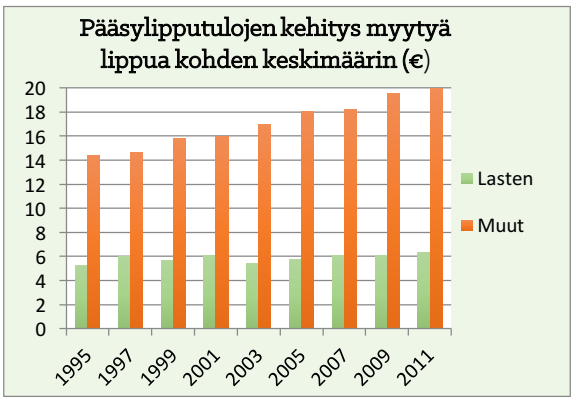

Lastenteattereissa lippujen keskihinnan kehitys on ollut hyvin maltillista. Niissä myytyä lippua kohden saatu lipputulo on kasvanut 16 vuodessa noin yhdellä eurolla, kun muissa teattereissa vastaava kasvu on ollut keskimäärin 5,6 euroa. Lastenteattereissa lipun hinta on siis noussut tutkimuksen aikavälillä yhteensä 20 prosenttia, kun muissa teattereissa myytyä lippua kohden saadut tulot ovat kasvaneet lähes 40 prosenttia/lippu. Vuonna 2011 lastenteatteri sai siis myytyä lippua kohden lähes 70 prosenttia vähemmän tuloja kuin muut teatterit keskimäärin.

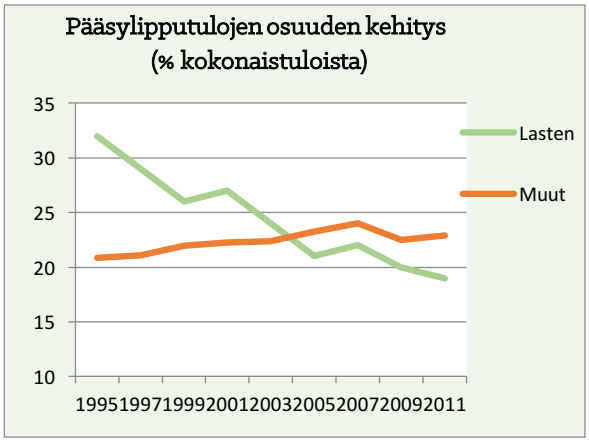

Lisäksi myytyjen lippujen määrä on laskenut lastenteattereissa noin 13 prosentilla 1990-luvun tasosta. Vuoteen 2003 saakka lastenteattereiden lipputulojen osuus on ollut keskimäärin huomattavasti muiden VOS-teattereiden keskiarvoa korkeampi, mutta vuodesta 2005 lipputulojen osuus lastenteattereiden tuloista on alittanut teattereiden yhteenlasketun keskiarvon.

Lastenteatterit kokevat lippujen hinnan nostamisen ongelmallisena. Edullinen lipun hinta nähtiin tasa-arvo- ja saavutettavuuskysymyksenä: kaikilla lapsiperheillä tulee olla varaa tulla teatteriin. Lisäksi lippujen hintojen nostamisen pelättiin karsivan entisestään koulujen ja päiväkotien ostamia tilausnäytöksiä.

Esityskertojen määrän kehitys, täyttöasteet ja kiertäminen

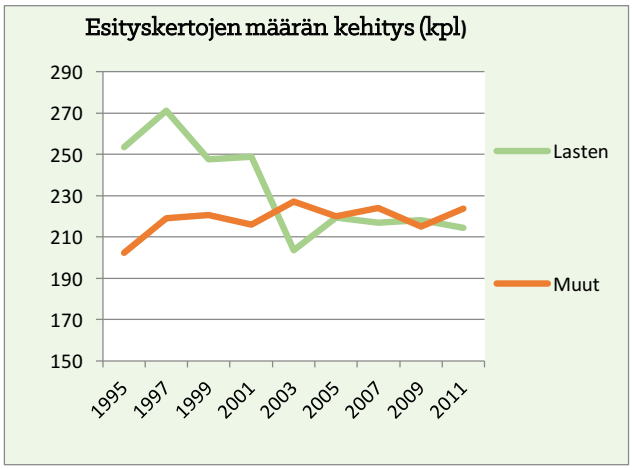

Lastenteatterit ovat ahkeria esiintyjiä: tarkastellulla aikavälillä lastenteattereiden esityskertojen määrä on ollut keskimäärin 233 esitystä vuodessa, kun muiden teattereiden vastaava luku on 219 esitystä. Lastenteattereiden vuosittaisten esityskertojen määrä on laskenut 90-luvun tasosta, mikä selittyy tilausnäytösten määrän vähenemisellä. 2000-luvulla esityskertojen määrässä tapahtunut lasku on tuonut lastenteattereiden esitysmäärät hyvin lähelle muiden VOS-teattereiden keskitasoa. Tilausnäytösten määrä on kuitenkin laskenut suhteessa enemmän kuin esityskertojen määrä, eli lastenteatterit ovat onnistuneet paikkaamaan tilausnäytösten vähenemistä.

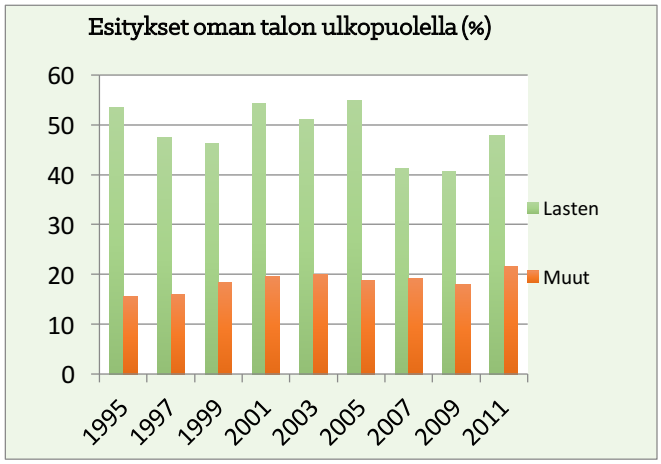

Lastenteatterit saavuttavat hyvin yleisönsä. Niiden keskimääräiset täyttöasteet ovat noin 10 prosenttia korkeammat muiden teattereiden. Tarkastellulla aikavälillä lastenteattereiden keskimääräinen täyttöaste on noin 77 prosenttia, kun muissa teattereissa vastaava luku on noin 68 prosenttia. Lastenteatterit myös kiertävät muita VOS-teattereita enemmän: lastenteattereiden esityksistä keskimäärin yli 49 prosenttia esitetään oman teatteritalon ulkopuolella, kun kaikkien VOS-teattereiden yhteenlaskettu keskiarvo jää alle 20 prosenttiin.

Lastenteattereiden menot ja tulot

Lastenteattereiden ja muiden teattereiden menojen ja tulojen suhteellinen jakauma on hyvin samankaltainen. Lastenteattereissa toimintamenot ovat tosin suhteellisesti hieman korkeammat kuin muissa teattereissa johtuen aktiivisesta kiertue- ja vierailutoiminnasta. Myös lastenteattereiden kiinteistömenojen nousu on ollut nopeampaa kuin muissa teattereissa: verrattaessa vuosia 1995 ja 2011, lastenteattereiden kiinteistömenojen osuus kaikista menoista on noussut noin 4 prosenttia, kun muissa teattereissa kiinteistömenojen osuus on laskenut noin 1,5 prosenttia.

Lastenteattereiden pieni koko näkyy vertailtaessa niiden tuloja muihin teattereihin. Niiden tulot ovat keskimäärin yli 80 prosenttia pienemmät kuin muiden teattereiden keskimäärin. Muissa teattereissa tulot ovat kasvaneet vuodesta 1995 vuoteen 2011 noin 37 prosentilla, mutta lastenteattereissa kasvu on ollut vain noin 34 prosenttia. Pääsylipputulojen laskun myötä erityisesti valtionavustuksen merkitys lastenteattereiden tulorakenteessa on korostunut.

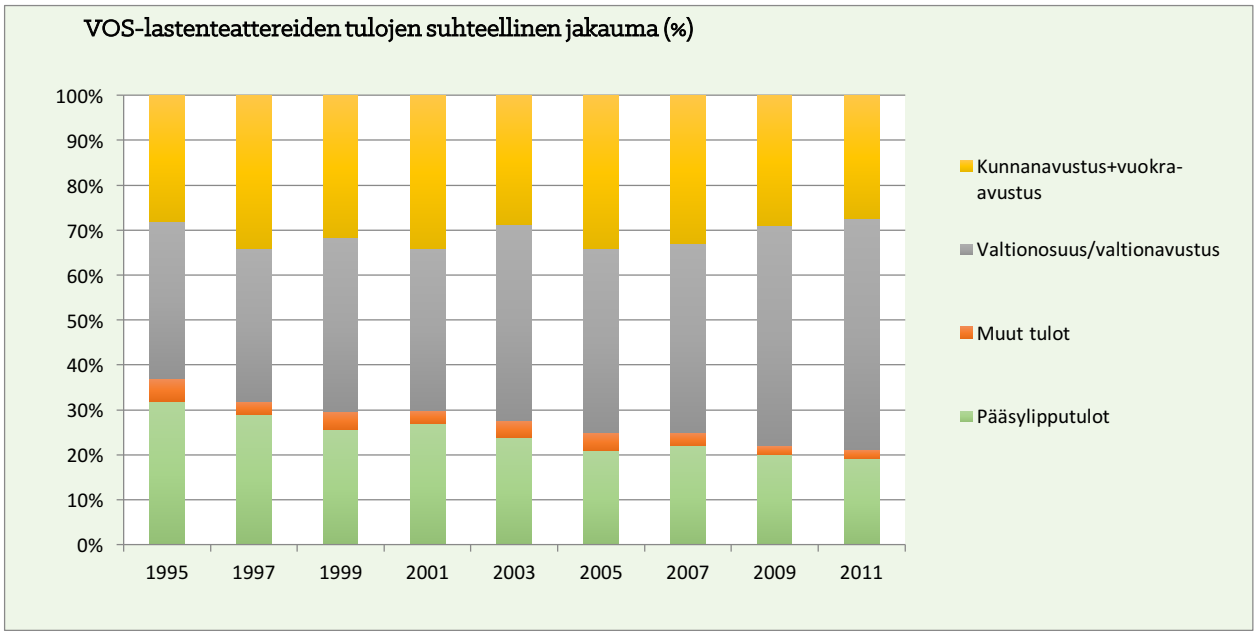

Lähteet:

Tässä liitteessä esitetyt tiedot ja taulukot on otettu Suomen Teatterit ry:n vuonna 2014 julkaisemasta lastenteatteriselvityksestä.

Selvitys löytyy kokonaisuudessaan Suomen Teatterit ry:n sivuilta:
http://www.suomenteatterit.fi/jasenpalvelut/tutkimukset-ja-julkaisut/

LIITE 5: Esimerkkilaskelmia valtionosuuden maksuperusteen korottamisen kustannuksista

1. Laskelma VOS-lastenteatterien valtionosuuden maksuperusteen korottamisen kustannuksista

Laskelmassa käytetty vuoden 2016 lukuja (Teattereiden laskennalliset henkilötyövuodet vuonna 2016, OKM). Henkilötyövuoden yksikköhinta vuonna 2016 on 52771 euroa.

Nykytilanne: maksuperusteena 37 % henkilötyövuoden hinnasta:

Teatteri	HTV:t 2016	Kustannukset, htv-kerroin 37 % (€)
AHAA Teatteri	12	234 303
Nukketeatteri Sampo	12	234 303
Teatteri Hevosenkenkä	15	292 879
Teatteri Mukamas	11	214 778
Unga Teatern	15	292 879
YHTEENSÄ	65	1 269 142

Esimerkki korotuksen kustannuksista: maksuperusteena 60 % henkilötyövuoden hinnasta:

Teatteri	HTV:t 2016	Kustannukset, htv-kerroin 60 % (€)
AHAA Teatteri	12	379 952
Nukketeatteri Sampo	12	379 952
Teatteri Hevosenkenkä	15	474 940
Teatteri Mukamas	11	348 289
Unga Teatern	15	474 940
YHTEENSÄ	65	2 058 072

Lisäkustannus korotuksesta 37% -> 60%	**€ 788 930**

Nykyisellään lastenteattereille maksetaan valtionosuuksina 37 % henkilötyövuoden hinnasta. Vuonna 2016 lastenteattereiden valtionosuuksien yhteenlaskettu kustannus on 1 269 142 euroa. Jos maksuperusteena käytettäisiin 60 prosenttia henkilötyövuoden hinnasta, tulisi lastenteattereiden valtiontuki maksamaan vuoden 2016 luvuilla laskettuna yhteensä 2 058 072 euroa. Korotuksen lisäkustannus vuodessa olisi yhteensä 788 930 euroa.

2. Laskelma VOS-tanssitoimijoiden valtionosuuden maksuperusteen korottamisen kustannuksista

Laskelmassa käytetty vuoden 2016 lukuja (Teattereiden laskennalliset henkilötyövuodet vuonna 2016, OKM). Henkilötyövuoden yksikköhinta vuonna 2016 on 52771 euroa. Osalle tanssitoimijoista maksetaan arvonlisäverolla korotettua yksikköhintaa, jolloin henkilötyövuoden hinta on 54782 euroa. Tanssitoimijat, joille maksetaan korotettua yksikköhintaa, on merkitty taulukossa asteriskilla*.

Nykytilanne: maksuperusteena 37 % henkilötyövuoden hinnasta:

Tanssitoimijat	HTV:t 2016	Laskelma 2016, htv-kerroin 37% (€)
Aurinkobaletti*	13	263 501
JoJo*	6	121 616
Rimpparemmi*	12	243 232
Tanssiteatteri ERI*	13	263 501
Glims Gloms*	5	101 347
Tanssiteatteri Hurjaruuth*	21	425 656
Tanssiteatteri Minimi	10	195 253
Tanssiteatteri MD	12	234 303
Tanssiteatteri Raatikko*	12	243 232
Tero Saarinen Company*	16	324 309
Zodiak*	16	324 309
YHT.	136	2 740 259

Esimerkki korotuksen kustannuksista: maksuperusteena 60 % henkilötyövuoden hinnasta

Tanssitoimijat	HTV:t 2016	Laskelma, htv-kerroin 60 % (€)
Aurinkobaletti*	13	427 299
JoJo*	6	197 215
Rimpparemmi*	12	394 430
Tanssiteatteri ERI*	13	427 299
Glims Gloms*	5	164 346
Tanssiteatteri Hurjaruuth*	21	690 253
Tanssiteatteri Minimi	10	316 626
Tanssiteatteri MD	12	379 951
Tanssiteatteri Raatikko*	12	394 430
Tero Saarinen Company*	16	525 906
Zodiak*	16	525 906
YHT.	136	4 443 663

Lisäkustannus korotuksesta 37% -> 60%	**€ 2 385 591**

Nykyisellään tanssitoimijoille maksetaan valtionosuuksina 37 % henkilötyövuoden hinnasta. Vuonna 2016 tanssitoimijoiden valtionosuuksien yhteenlaskettu kustannus on 2 740 259 euroa. Jos maksuperusteena käytettäisiin 60 prosenttia henkilötyövuoden hinnasta, tulisi niiden valtiontuki maksamaan vuoden 2016 luvuilla laskettuna yhteensä 4 443 663euroa. Korotuksen lisäkustannus vuodessa olisi yhteensä 2 385 591 euroa.